PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

PAMUKKALE UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Sayı/*Number* 9 Nisan /*April* 2011 ISSN 1308 - 2922

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına
Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT

Editörler
Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR
Doç. Dr. Nurten SARICA
Yrd. Doç. Dr. Fikri GÜL

Hakemli bilimsel bir dergi olan PAUSBED yılda üç kez yayımlanmaktadır.
Dergide yayımlanan çalışmalardan, kaynak gösterilmek şartıyla alıntı yapılabilir.
Çalışmaların tüm sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Grafik ve Dizgi
Gülderen ALTINTAŞ

Baskı
Gültürk Ofset
0258 263 80 53

Yazışma Adresi
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rektörlük Binası Kat: 2
Kınıklı Yerleşkesi 20070 Kınıklı – DENİZLİ / TÜRKİYE
Tel. + 90 (258) 296 22 10 Fax. +90 (258) 296 23 47
e-posta: **pausbed@pau.edu.tr**

Yayın Kurulu

Doç. Dr. Ali Rıza ERDEM
Doç. Dr. Aydın SARI
Doç. Dr. M. Yaşar ERTAŞ
Doç. Dr. Selçuk Burak HAŞILOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Coşkun DAŞBACAK
Yrd. Doç. Dr. Saim CİRTİL
Yrd. Doç. Dr. Recep Şahin ARSLAN
Yrd. Doç. Dr. Türkan ERDOĞAN

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Ayşe İRMİŞ	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ertuğrul İŞLER	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin KIRAN	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Durdu KARSLI	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Sabahat BAYRAK KÖK	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe ODMAN BOZTOSUN	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Kutret GEZER	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Metin TOPÇUOĞLU	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Musa DİKMENLİ	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Nurten SARICA	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan BAŞTÜRK	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Rıfat GÜNDAY	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Şahin KESİCİ	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk Burak HAŞILOĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Azer Banu KEMALOĞLU	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fatma KALPAKLI	Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Leyla İÇERLİ	Aksaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Kamil İŞERİ	Niğde Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nurcan ÇIRAKLAR	Dokuz Eylül Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serkan GÜZEL	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Şeyda İNCEOĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Türkan ERDOĞAN	Pamukkale Üniversitesi

Dergimizin bu sayısına gönderilen makaleleri değerlendiren hakem kuruluna teşekkürlerimizi sunarız.

Sekreterya
Recep DURMUŞ
Azize ŞIRALI EKMEKÇİ

İÇİNDEKİLER/*CONTENTS*

Murat ŞAHİN.....**1**
ABD Rekabet Hukuku Politikasında Reform Çalışmaları
The Reform Actions in the USA Competition Law Policies

Zübeyir BAĞCI - Yeliz MOHAN BURSALI **9**
Yöneticilerin Güç Kaynaklarının Çalışanların Örgüte Bağlılıkları Üzerine Etkisi: Çalışanların Algılamalarına Bağımlı Analitik Bir İnceleme
Effects of Power Bases Used by Managers on of Employees: An Analytical Study of Employees Dependent Perceptions

Yeliz MOHAN BURSALI - Zübeyir BAĞCI **23**
Çalışanların Örgütsel Politika Algıları İle Politik Davranışları Arasındaki Karşılıklı İlişkiler
The Reciprocal Relationships Between Employees' Perceptions of Organizational Politics and Their Political Behaviors

Ayça Ülker Erkan **43**
Dressing Oscar Wilde's Dandies: Fashion or Homo-Erotic Desire
Oscar Wilde'in Züppelerini Giydirmek: Moda veya Homo Erotik Arzu

Gökhan DİLBAŞ **51**
Macar Sembolistleri
Hungarian Symbolists

Mehmet MEDER - Zuhal ÇİÇEK **69**
Özel Hayatın Kamusal Alanda Tartışılması: Kadın Programları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme
Discussion of Private Life in Public Space: A Sociological Review on Women's Programs

Mehmet Ali ÇELİKEL - Baysar TANIYAN **81**
Mimicry and Imitation: Hybrid Identities in Rushdie and Kureishi
Öykünme ve Taklit: Rushdie ve Kureishi'de Melez Kimlikler

Ali Rıza ERDEM.....**89**
Eğitim Fakültelerinde Uygulanan Öğretmen Yetiştirme Programlarının Felsefesi
Philosophy of Teaching Training Programmes in Education Faculties

Hanife Nalân GENÇ - Kadir YALINKILIÇ.....**99**
'Fadiş' ve 'Küçük Prens' Adlı Eserlerin Tasarım ve İçerik Özelliklerinin Eserlerin Eğitsel Yönüne Etkileri
Effects of the Properties of Design and Content of the Works Named 'Fadiş' and 'Küçük Prens' on the Educational Manner of These Works

Kadir BİLEN - Sacit KÖSE - Muhammet UŞAK **115**
Tahmin Et-Gözle-Açıkla (Tga) Stratejisine Dayalı Laboratuar Uygulamalarının Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Osmoz ve Difüzyon Konusunu Anlamalarına Etkisi
The Effect of Laboratory Activities Based on Predict- Observe- Explain (Poe) Strategy on Pre-Sevice Science Teachers' Understanding of Osmosis and Diffusion Subject

Püren AKÇAY **129**
Onarıcı Adalet Modeli Çerçevesinde Uzlaştırma ve Çocuk Mahkemelerinde Uygulanması
Victom-Offender Mediation in Accordance with the Provision of Justice Model and Implication on Juvenile Courts

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Sayı 9, 2011, Sayfa 51-68

MACAR SEMBOLİSTLERİ*

Gökhan DİLBAŞ**

Özet

Bu çalışmada 19. yüzyılın son yarısında Avrupa edebiyatında ortaya çıkan ve 20. yüzyılın özellikle ilk çeyreğine kadar kendisini kuvvetli şekilde hissettiren sembolizm akımının Macar edebiyatına olan etkileri, akımın Macar edebiyatında izlemiş olduğu aşamalar ve belli başlı Macar sembolistleri ele alınıp değerlendirilmiştir. Avrupa'da edebiyat alanındaki oluşumları dikkatli bir şekilde gözlemleyen Macar edebiyatçıları, sembolizmi Macar edebiyatına taşımakta gecikmemişlerdir. Bunu yaparken kendi ülkelerinin dışındaki sembolist anlayışları olduğu gibi alıp, ülkelerinin gerçeklerine adapte etmeye kalkışmamışlar, aksine Macar sembolizmi bir hazırlık ve olgunlaşma sürecinden geçmiş; bu şekilde daha gerçekçi ve etkileyici bir yapıya bürünmüştür. Macar sembolistleri, sembolizm akımının edebi araçlarını kullanarak Macar toplumunun portresini çizmişlerdir. Macar edebiyatındaki sembolist akımı ve Macar sembolistlerini incelemek, 19. yüzyılın son yarısı ve 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki Macar insanının ruhi dünyasını, Macar toplum yapısını ve Macar topraklarında meydana gelen gelişmelerin daha sonra Macar edebiyatında ve ulusal tarihinde yaşanacak olan oluşumlara ne şekilde etki ettiğini incelemek demektir.

Anahtar Kelimeler: *Sembolizm, Macar Sembolizmi, Macar Edebiyatında Sembolizm, Macar Sembolistleri.*

HUNGARIAN SYMBOLISTS

Abstract

This study discusses and deals with influences of the symbolism, a late nineteenth-century art movement in European literature which made itself heavily felt up until the end of the first quarter of the 20th century, in particular, on Hungarian literature, and with pathway pursued by this art movement in Hungarian literature, as well as with prominent Hungarian symbolists. Hungarian literary people who carefully observed new ventures in European literature were quick to get symbolism into Hungarian literature. While doing this, they did not attempt to copy symbolist concepts which developed outside their own country and to adapt such concepts into their country's realities, and, on the contrary, Hungarian symbolism has gone through a preparatory and enrichment process, thereby getting a more realistic and impressive structure. Hungarian symbolists have portrayed Hungarian society using literary tools of the symbolism movement. Making an inquiry into the symbolism movement in Hungarian literature and Hungarian symbolists means making an inquiry into psychological mindset of the Hungarian people in the last half of the 19th century and first quarter of the 20th century and into social structure of the Hungarian society as well as into implications of what happened in the Hungarian territory on future ventures experienced not only in Hungarian literature but also in their national history.

Key Words: *Symbolism, Hungarian Symbolism, Symbolism in Hungarian Literature, Hungarian Symbolists.*

---

* Bu çalışmanın bir kısmı T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü tarafından 18-20 Mart 2009 tarihleri arasında düzenlenen III. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi'nde sunduğumuz "Macar Sembolist Şiirinin En Büyük Temsilcisi: Endre Ady (1877-1919)" başlıklı bildiriden yararlanılarak hazırlanmıştır.

**Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Hungaroloji Anabilim Dalı, ANKARA.
e-posta: gokhandilbas1@gmail.com

1. GİRİŞ

Sembolizm, 19. yüzyılın son çeyreğinde Batı şiirinde realizme tepki olarak doğan, dış dünya ve gerçek ilkesinden hareket eden, dış dünyada var olan benzerlikler ve bunlar arasındaki ilişkileri bulmaya çalışan, anlamda kapalılık ve muğlaklığa olduğu kadar şiir içindeki melodiye de önem veren, serbest şiir ilkesini benimseyen, ferdiyetçi bir özellik barındıran ve – özellikle – 1885-1902 yılları arasında en yüksek seviyesine ulaşmış olan bir sanat akımıdır. Sembolizmin ilk belirtileri Fransız edebiyatında ortaya çıkmış, kısa zamanda ilkeleri belirlenen akım hızlı bir şekilde tüm Avrupa edebiyatına yayılmıştır. Dekadanlar diye bilinen bir grup şairin de – Maurice du Plessys (1864-1924), Jean Moreas (1856-1910), Laurent Tailhed (1854-1919), Georges Rodenbach (1855-1898) vb. – sembolizm akımına zemin hazırladığını belirtmek gerekir. "Sembolizm" adını ilk defa 1886 yılında akımın bildirisini hazırlayan Jean Moreas kullanmıştır (Çetişli, 2003: 106, 109-114; Özkaya, 1990: 411; Marshall, 2006: 155; Symons, 1919: 6-7).

Tüm Avrupa'yı, hatta dünyayı etkisi altına alan sembolizm akımı – Amerika Birleşik Devletleri'nde Edgar Allan Poe (1809-1849), Fransa'da Charles Baudelaire (1821-1867), Stephane Mallarme (1842-1898), Paul Verlaine (1844-1896), Arthur Rimbaud (1854-1891), Jean Moreas, Henri de Regnier (1864-1936), Belçika'da Emile Verhaeren (1854-1891), Maurice Maeterlinck (1862-1949), İngiltere'de Oscar Wilde (1854-1900), Almanya'da Stefan George (1868-1933), Norveç'te Knut Hamsun (1859-1952), Danimarka'da Georg Brandes (1842-1927), İspanya'da Rubén Dario (1867-1916), Rusya'da Konstantin Dimitriyeviç Balmont (1867-1942), Türkiye'de Ahmet Haşim (1883-1933) – Avrupa'da her alanda meydana gelen gelişmeleri dikkatle izleyen, sonuçları üzerinde yorum yapan ve bunları Macar edebiyatına adapte etme gayreti içinde bulunan Macar edebiyatçılarını da etkilemiştir.

Macar sembolizmi denilince akla ilk gelen öğelerden biri de 1908-1941 yılları arasında Macaristan'da yayınlanan, 20. yüzyıl Macar edebiyat ve ulusal tarihine damgasını vuran, Macar insanının sosyal ve kültürel yaşamında çok önemli bir yere sahip olan Nyugat dergisidir. Macaristan'da sembolizm akımını temsil eden Macar edebiyatçılarının önemli bir kısmı bu derginin ekolünden yetişmiş olan Nyugat kuşağına dâhildir. Kurucusu Ernő Osvát (1877-1929) olan Nyugat, yirminci yüzyıl Macar edebiyatının ve kültür yaşamının en önemli oluşumudur. Derginin isminden – Nyugat: Batı – batılılaşma ve ilerleme yanlısı olduğu hemen göze çarpar. Miksa Fenyő (1877-1972) dergi hakkında şöyle der: "*Nyugat, bir boşlukta meydana gelmemiştir, - onun tarihini yazmak isteyen birisi, zaman zaman Royal kahvesinde Ernő Osvát, Miksa Fenyő ile beraber oturmuş kişilerle ve ikinci "kadeh"ten sonra başlatamaz -… Tarih yazarının daha uzaklara gitmesi, geçen yüzyılın sonunda ve yüzyılın başında vuku bulan, Nyugat'ın meydana gelmesini sağlayan politik, kültürel ve sosyal şartlar üzerine bir tasvir oluşturması gerekir, hatta bu tasvir Nyugat'ın kurulmasından önce tam olarak açık bir şekilde çizilemez bile.*" (Kokas, [Tarih belirtilmemiş]). Yüzyıl dönümündeki Macaristan'da birbirinden dağınık ve oldukça radikal görüşlerin hâkim olduğu bir atmosferde Nyugat tamamen kendine özgü bir yer işgal eder. Hét, Új Magyar Szemle, Magyar Géniusz, Jövendő ve Figyelő gibi yayın organlarının arasında kısa zamanda farklı bir yer edinir (Szerb, 1934: 433).Mihály Babits, "*Nyugat'ın kuruluşuna kadar yurdumuzun hiçbir yerinde hiçbir şey yoktu. Nyugat bizden önceki kuşağın bizim hakkımızda hiçbir şey bilmek istememesi sonucunda doğmuştur*" diyerek Nyugat'ın farklılığını ortaya koymuştur (Kokas, [Tarih belirtilmemiş]).

Nyugat'ın arkasında Macar reform çağının itici gücünü oluşturan bir kuşağın fikirleri ve ilkeleri bulunur. Bu kuşaktan ilham alan ve Nyugat dergisinde yazan Macar edebiyatçıları ve düşünürleri Macar toplumunun problemlerini çözme, huzursuzluklarını dindirme, çatışmalara bir son verme isteği ile hareket ediyordu. Nyugat'ın her sayfasında 18. ve 19. yüzyılın Macar toplum ve edebiyat yaşamına damgasını vurmuş olan Ferenc Kölcsey (1790-1838), Dániel Berzsenyi (1776-1836), Sándor Petőfi (1823-1849), János Arany (1817-1882) ve Mihály Vörösmarty (1800-1855) gibi büyük Macar edebiyatçılarının seslerini duyarız. Nyugat'ın asıl amacı Macar edebiyatını Batı edebiyatları seviyesine çıkarmaktır. 19. yüzyılın sonunda edebiyatta ve toplumsal alanda meydana gelen değişimler yarıfeodal

Macaristan'a oldukça kuvvetli şekilde etki etmiş ve derginin köklerini yenilenmiş ve yenilenmekte olan Macarlık değerlerinden almasını sağlamıştır. Geçen zamanla birlikte dergi sadece Macar edebiyatını değil, aynı zamanda Macar toplumunu da değiştiren ve geliştiren bir yayın organı durumuna gelmiştir. Nyugat sadece çağındaki edebiyatçıları ve Macar toplumunu değil; zamanından bir, iki, hatta üç kuşak sonrasını da etkilemiştir. Hangi açıdan bakarsak bakalım Nyugat durağan olmayan, atıl durumda bulunmayan; aksine yaşayan, soluk alan ve aktif olan bir dergidir. Canlı bir şekilde edebiyat ve toplum yaşamının içinde yer almış, ortaya koyduğu fikirler ve değerlerle Macar toplumunu etkilemiş; buna karşılık Macar toplumundan da etkilenmiş ve bu karşılıklı etkileşim dergiyi gerçekçi, alınan kararlar üzerinde etki yaratıcı, sözü geçer ve disiplinli bir yapı içine sokmuştur (MIT, V, 1965: 36; Kokas [Tarih belirtilmemiş]).

Nyugat yayınlandığı yıllarda hangi edebi akıma dâhil olursa olsun, hangi düşünceyi benimserse benimsesin tüm Macar edebiyatçılarının ve düşünce adamlarının yazılarına yer vermeyi ilke haline getirmiştir. Nyugat'ın tarihini incelersek derginin modern düşüncelerden, yorumlardan, eleştirilerden postmodern düşüncelere, yorumlara, eleştirilere doğru bir evrim geçirdiğini görürüz. Dergiyi yönetenler – sırasıyla Ernő Osvát (1908-1929), Ignotus (1908-1919), Miksa Fenyő (1908-1917), Endre Ady (1908-1919), Mihály Babits (1917-1941), Zsigmond Móricz (1929-1933), Aladár Schöpflin (1937-1941), Oszkár Gellért (1922-1939) ve Gyula Illyés (1937-1941) – derginin her zaman yeniliklere açık olmasını istemişler; Macar toplumunu eski, kalıplaşmış ve geçerliliğini kaybetmiş düşüncelerden kurtarma amacını gütmüşlerdir. Macar sembolizminin temel direği olan, yenilikçi edebi bir devrim ve toplumsal bir ilerleme isteyen Endre Ady'nin Nyugat'ın başında olduğu yıllarda dergi modern bir çizgi takip ederken, sembolizmden ziyade Macar ekspresyonizminin en önemli temsilcileri olan, olayların estetik yönleri ile daha fazla ilgilenen Mihály Babits ve Dezső Kosztolányi ile beraber dergi postmodern bir yapıya kavuşmuştur (MIT, V, 1965: 33). Nyugat'ın barındırdığı bu farklılık, derginin kendi iç dinamiklerine olumlu bir şekilde yansıyor ve dergide yer alan yazıları daha da çekici hale getiriyordu. Nyugat, Macar toplumunun her kesimi tarafından okunuyor, dikkatli bir şekilde takip ediliyor, dergide çıkan yazılar üzerine çeşitli yorumlar yapılıyor; bu durum da Macar toplum yaşamına dinamizm ve canlılık getiriyor, derginin Macar insanı üzerindeki etkisi ve Macar toplumunda yarattığı heyecan fırtınası her sayıyla beraber gitgide artıyordu (Petőcz, [Tarih belirtilmemiş]: 68-69).

Nyugat, Avrupa'da 18. yüzyılda başlayan, 19. yüzyılda zenginleşen, 20. yüzyılda tam anlamıyla olgunlaşan felsefi, düşünsel, politik, edebi, toplumsal hareketlerin ve bir arayış içinde bulunan Macar toplumunun ihtiyacı sonucu ortaya çıkmıştır. Nyugat'ı Avrupa'da 18. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyıla kadar gelen edebiyatçıların, felsefecilerin ve toplum bilimcilerin görüşlerinden etkilenmiş, acılar yaşamış, her alanda yenilik ve değişiklik isteyen bir kuşak kurmuş ve yönetmiştir. Avrupa'da Fransız Devrimi ile gitgide açığa çıkan eskinin yerine yeniyi koyma olgusu, Nyugat'ın sayfalarında yeniden hayat bulmuştur. Nyugat, sadece 20. yüzyıl Macar edebiyatının değil, aynı zamanda Macar ulusunun da yol göstericisi, pusulası, deyim yerindeyse amiral gemisidir (Kenyeres, 2001).

Nyugat dergisi özellikle 20. yüzyılın ilk yirmi yılında Macar toplumu ve edebiyatı üzerinde etkili olmuş ve Macar edebiyat tarihinde Nyugat hareketi denilen bir oluşum yaratmıştır (MIT, V, 1965: 36). Dergiyi kuran ve yöneten edebiyatçılar ister dergiye yazdıkları yazılarla olsun, isterse de kendi eserleriyle olsun 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başındaki Macar insanını yönlendirmişler, duygularını ve düşüncelerini sembolizmin ve sesessionun da yardımıyla bilinçli hale getirip açığa çıkarmasını sağlamışlar; Macar ulusunun 20. yüzyıla birtakım oluşumları görerek ve gerçekleri tecrübe ederek girmesini sağlamışlardır. Bütün bunların sonucunda Macar ulusu ileriki yıllarda yaşayacağı zorluklar karşısında daha bilinçli hareket etmiş ve bunların üstesinden daha kolay gelmiştir.

2. MACAR SEMBOLİSTLERİ

Zor koşullar altında yetişen, büyük acılar çeken, ulusunun sorunlarına çözüm bulmak isteyen, yaşanan baş döndürücü gelişmeler karşısında

duygu ve düşünce dünyası karmakarışık hale gelen, Nyugat ekolünü tecrübe eden Macar edebiyatçıları, somut anlayışı reddeden ve antifeodal bir yapı içeren; kısacası o yıllardaki Macaristan'ın ve Macar insanının duygularını ve düşüncelerini tam anlamıyla ifade eden sembolizmi zorlanmadan benimsediler. Bu yeni sanat akımının, bu yeni ruhun, bu yeni dünya görüşünün etkili dalgaları kendisini Macar edebiyatında hemen hissettirdi (Barta, 1966: 674). Sembolizm, Macar edebiyatında 19. yüzyılın ikinci yarısında kendisini yavaş yavaş belli etmeye başlar. Yüzyılın ikinci yarısında Macaristan'da toplumsal ve düşünsel alanda birçok oluşum vücuda gelmiş, toplum katmanlarında önemli hareketlenmeler yaşanmış; bilimde, sanatta ve politik alanda meydana gelen değişimler ve gelişmeler başta edebiyatçılar olmak üzere toplumun her kesiminde az veya çok bir birikime sebep olmuştur. Bütün bunların sonucunda anlamakta güçlük çekilen, bilinçaltına itilen birçok kavramın bir şekilde dışa vurulması artık kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu oluşumlara idealist felsefenin görüşleri de eklenince, her şeyi gözle görülür, elle tutulur hale getirmeye; kısacası materyalist anlayışı egemen kılmaya ve insanın duygularını, hayallerini, rüyalarını, korkularını bir kenara koyarak onu maddi bir kavram haline getirmeye çalışan realizm ve uzantısı olan pozitivist anlayış yerini merkezine duyguları koyan, korkuları, hayalleri, rüyaları kendisine temel alan sembolizme bırakmıştır. Macar edebiyatında da realizmin dış dünya ve insanoğlunun ruhunun derinliklerinde bulunan öğeleri doğrudan, tekdüze, neredeyse hiçbir edebi oyun kullanmadan ifade eden somut anlayışı yerini, sembolistler tarafından büyük ustalıkla kullanılan kelime oyunlarına ve eser içinde melodilerin de yardımıyla oluşturulan esrarlı bir dünyaya bırakır. Macar sembolistleri dış dünyada birbirine gizli bir bağla bağlandığına inandıkları öğelerle, insan ruhunun derinliklerinde saklanan, insanın yüzleşmekten korktuğu ama bir gerçek olarak kabul etmek zorunda kaldığı öğeleri, kavramları ve oluşumları eserlerinde gayet etkili şekilde dile getirmişlerdir.

Bu akımın Macaristan'daki öncüleri genel itibariyle dekadans oluşumun ilkelerini benimsemiş ve bu ilkelere göre eserler vermiş olan edebiyatçılardır (http://enciklopedia.fazekas.hu/irodalom/Szimbolizmus-magyar.htm). Macar sembolizminin hazırlayıcısı konumunda olan şairler dış dünyaya büyük önem verirler. Dış dünya onlar için sürekli değişen ve kavranması ancak sembollerle mümkün olan bir yapıdır. O zamana kadar dış dünyada meydana gelen ve sıradan olarak kabul edilen, üzerinde durulmayan en küçük oluşumları bile mecazlarla ve kapalı ifadelerle anlatarak okuyucuyu mistik bir dünyanın içine sokarlar (MIT, IV, 1965: 647). Sembolizmin ferdiyetçi özelliği Macar sembolizminde pek yer bulamaz. Macar sembolistleri daha en baştan toplumsal gelişmeleri ve kaygı duydukları sosyal olayları hiç çekinmeden eserlerine taşımışlardır. Macar edebiyatında sembolizmin hazırlayıcısı olarak üç isim göze çarpar: János Vajda, Gyula Reviczky ve Jenő Komjáthy.

János Vajda'nın (1827-1897) şairliğindeki lirik ve sembolist atmosfer tasvirlerinin daha güçlü ve daha heyecanlı bir şekle bürünmesine sebep olur. En önemli eserleri: *Gina emléke* (1856), *A vaáki erdőben* (1875), *Húsz év mulva* (1876), *Hajón* (1876), *A városligetben* (1880) ve *Nádas tavon*'dur (1888). Acı ve kasvet dolu, bazen kızgın, bazen ciddi birtakım imgelemeler Vajda'nın eserlerini canlı ve çekici bir hale getirir. Şairliğinin esas olarak üç ana dayanağı vardır: Politik çabası ve onunla bağlantılı olarak ünlü bir kişi haline dönüşme isteği, yoğun ve derin bir aşk özlemi ve ölüm gerçeğinden dolayı hayatın anlamını tam olarak kavramakta güçlük çekmesi. Eserlerinde ortaya koyduğu doğa tasvirleri genel itibariyle karanlık ve sessiz geceler, sağanak yağmurlu havalarda birdenbire çakan ve insana korku veren şimşekler; siyah bulutlar arasında ansızın ortaya çıkan ışık-gölge oyunlarıdır. İnsana tedirginlik veren orman manzarası da onun en sevdiği doğa ortamıdır. Acı, ıstırap ve ölüm sürekli olarak aklını kurcalar, kendisini bunları düşünmekten alıkoyamaz.

Halkçı şairliğin önemini koruduğu bir çağda Vajda değişik bir edebi oluşumla Macar okuyucusunun karşısına çıkmıştır (MIT, IV, 1965: 619-622). Vajda, 1820'li yıllardaki oluşumları, 1848-1849 yıllarında yaşanan Özgürlük Savaşı sonrası gelişmeleri yaşamış, Johann Gottfried Herder'in (1744-1803) Macar ulusu hakkındaki görüşlerinden etkilenmiş ve kötümser bir dünya anlayışına sahip olmuştur (Szajbély, 1994: 501). Şairin metafizik

dünya görüşü ve zaman zaman erotizme kaçan ifadeleri yüreğinin ve ruhunun acısıyla birleşerek, klasik ve soylu gelenekleri de temel alarak Macar edebiyatına yepyeni bir yön verir. Vörösmarty'den beri yaşam ve ölüm kavramlarını tam olarak bir araya getirmekte ve irdelemekte güçlük çeken Macar şairleri arasında János Vajda bir anda göze çarpar (Szerb, 1934: 406-407). Tema ve anlatım yeniliği, kozmik ve metafizik dünya görüşü, yeni bir dil anlayışı, kelime kullanımı ve Fransız parnasyanları gibi – mesela Rene Leconte de Lise (1818-1905) – lirik anlayışı yenilemesi onu Macar edebiyatında sembolizmin hazırlayıcısı ve ilk temsilcisi haline getirmiştir (Szerb, 1934: 409; Szajbély, 1994: 496-497). Onun sembolizmi Rimbaud'un sembolik ifadelerinin ve Mallarme'nin estetik anlayışının Macar edebiyatına yansımasıdır (Eisemann, 2001: 326). Ady, onu haklı bir şekilde Macar sembolizminin kurucusu olarak göstermiştir (http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Vajda.htm).

Gyula Reviczky (1855-1889) eserlerinde büyük şehrin insana oynamış olduğu oyunlardan ve çağın gelişmeleri karşısında ruhi ıstıraplar ve buhranlar yaşayan insandan bahseder. O, şiirlerinde sadece bir yoldan, bir manzaradan veya bir odadan bahsetmez; görünenin arkasındaki gerçeği ve bu gerçeğin insana olan etkisini arar. Onun şairliğinde sadece kavramların ve düşüncelerin basit bir ifadesi yoktur, aynı zamanda seslerin ve şiir içindeki melodilerin insan ruhunda yarattığı derin izler de vardır (MIT, IV, 1965: 636). *Osztályrészem* (1877), Ősz felé (1878), *Talált rózsa* (1881), *Pán halála* (1889) adlı eserlerinde bu özellikleri bulabiliriz. Reviczky, ruhi baskılarla boğuşan, sürekli hayaller ve kâbuslar içinde yaşamak zorunda kalan ve dış dünyayı göründüğünden farklı algılayan insanların tercümanıdır.

Gyula Reviczky, düşüncelerini ve dünya görüşünü etkileyen Schopenhauer'in izinden giderek fantastik bir dünya inşa etmiş ve bu dünyanın içini hayattan edindiği tecrübeler ve dış dünyanın ruhunda bıraktığı izlenimlerle doldurmuştur (Varga, 1994: 558, 560). Reviczky, "*Sembolik şiirin dünyası… gerçeğin her bir ayrıntısına yalnızca cevap vermediği gibi, aynı zamanda yetersizlikler karşısında eskiyle bütün halde yeni bir gerçeklik yaratır*" diyerek düşüncelerini ifade eder (Széles, 1972: 716). Onun dünyası modern çizgilerle bezenmiş, her okuyuşta yeniden keşfedilmeyi bekleyen

ve mısra aralarına serpiştirdiği sembolik ifadeleri mikroskop altında büyütüldüğü zaman iyice ortaya çıkan gizli bir dünyadır (Széles, 1972: 717). Sembolist anlayışı katı kurallar içinde kullanmaz, onu belli kalıpların içine sokmaz, sınırlarını kalın çizgilerle belirleyip akımı kendi içinde hapsetmez ve onu bu şekilde kendini tekrara düşmekten kurtarır (Mezei, 1965: 665).

Yüzyılın sonuna doğru ilkeleri iyice belirgin hale gelen sembolizm akımının Macar edebiyatındaki hazırlayıcılarının son temsilcisi Jenő Komjáthy'dir (1858-1895). O, dilin, şairin gücü olduğuna inanır. Şairlik anlayışı öğelerin doğrudan doğruya sembolik şekilde ifade edilmesi ve yoğun metafizik kavramlar üzerine kurulmuştur. Komjáthy, şiirin içinde melodik bir dünya oluşturmaya çalışır. Komjáthy'nin tasvirlerinde somut renkler ve çizgiler yerini artık ışıltılı bir dünyaya bırakır. Baudelaire'de dahi onunkisi gibi muhteşem sembolik öğeler ve tasvirler bulamayız. *A semmi* (1891), *A homályból* (1894) önemli eserleri olmakla birlikte *A porba' csúsztam…* adlı şiiri artık gerçek anlamda sembolist bir eserdir. O, dünya edebiyatında en büyük örneği Percy Bysshe Shelley (1792-1822) olan kozmik liriğin Macar edebiyatındaki tek temsilcisidir (MIT, IV, 1965: 644-645). Yaşamın ve dünyanın kötülükleri karşısında şaşkın duruma düşen insanı anlatır. Melankolik Revinczky'nin yanında sır dolu ve esrarengiz bir şekilde durur; karmakarışık hale gelen insan ruhunu sakinleştirmeye ve deşifre etmeye çalışır (Szerb, 1934: 396). Gözle görünen ve elle hissedilen somut oluşumların arkasını keşfetmek ister. Işık-gölge oyunlarını başarılı bir şekilde kullanarak "felsefi sembolizm" kavramını gerçekleştirir. Komjáthy görünüş itibariyle sembolist ama edebi stil olarak romantiktir (Széles, 1998). Dünya edebiyatında felsefe ve sanatın, metafizik ve sembolün birbirini tamamladığı bilinen bir gerçektir. Macar edebiyatında bunun en güzel örneğini Jenő Komjáthy vermiştir. Fikirlerinin oluşmasında Schopenhauer'in, Friedrich Nietzsche'nin (1844-1900) ve kötümserlik anlayışının etkisi büyüktür. Onun evreni üç boyuttan oluşur: Yaratılış-günah çıkartma-kurtuluş. Bu temel üzerine bazen cesur, bazen hayali ama her zaman mantıksal bir yol takip

ederek etkili eserler verir. Vurguları inanılmaz derecede keskindir ve adeta insanın yüreğine oturur (Széles, 1998).

Macar sembolizminin hazırlık döneminin ardından artık kuralları belirlenmiş, ilkeleri konulmuş ve sınırları çizilmiş olan bir sembolizm dönemine gireriz. Bu dönemde Macar sembolizmini temsil eden edebiyatçılar bu akımı daha da geliştirme ve olgunlaştırma amacı güderler. Değişik semboller oluşturarak ve şiirin iç ahenginden mümkün olduğu kadar çok yararlanarak heyecan yaratıcı ve zaman zaman da insanı korkuya sürükleyici eserler verme gayreti içindedirler. Bu sembolistlerin belli başlıları Sándor Endrődi, Fruzina Szalay, Gyula Rudnyánszky ve Béla Telekes'tir.

Sándor Endrődi'nin (1850-1920) şiir dili herhangi bir zorlayıcı ifade barındırmadan kendiliğinden oluşur ve akıp gider. Eserlerini gelenekçi mirastan fazla ayrılmadan ortaya koyar. Dünya görüşü genel itibariyle karamsardır. *Tücsökdalok* (1876), *Kuruc nóták* (1896), *Isten felé* (1901) ve *Északi szél* (1905) adlı eserleri özellikle önemlidir (MIT, IV, 1965: 648). Şiirleri genel itibariyle kuruc[1] şairliğinden ve halkçı gelenekten beslenir. Bunun yanı sıra eserlerinde geç romantizmin olgunlaşmış sonuçları ve izlenimci oluşumların insanı sarsan getirilerinin de etkisi hissedilir. Bütün bunların üzerine başarılı bir şekilde sembolist öğeleri yerleştirir. Ferdiyetçi anlayışa kapılarak toplumsal oluşumlara sırtını dönmez, ülkesinde ve dünyada meydana gelen olaylarla yakından ilgilenir. Endrődi, Macar sembolizminin sınırlarını genişletir. Fikirlerinin oluşmasında Heinrich Heine'in (1797-1856), Petőfi'nin ve Vajda'nın büyük etkisi vardır.

Endrödi'nin şairliğinde aşk, vatan, insanlık meseleleri, doğanın sonsuz renkleri; kısacası sürekli bir devinim vardır. O, heyecanlı bir şekilde felsefi problemlerle uğraşır, sorunlar karşısında çözümler üretir ve bu çözümleri ulusu ile paylaşır (http://mek.niif.hu/01100/01149/html/endrodi.htm). Özellikle *Várlak, visszavárlak*… adlı eserinde ortaya koyduğu kavramlar onun şairliği için referans niteliğindedir. Sessizlik, gölge, dolunay, yüreğin içine çökmüş acı ve tutkulu tasvirler arasında gezinir. İç ve dış öğeler, ıstıraplar, kendisinin ve ulusunun yaşadığı dönüşü olmayan birtakım gelişmeler şairliğinin ana temellerini oluşturur. Endrődi, Macar sembolistlerinin romantik unsurları da aynı mükemmellikte eserlerinin içine adapte edebileceklerinin en güzel kanıtını sunmuştur (Rubinyi, 1932: 89-90).

Fruzina Szalay'ın (1864-1926) şiir atmosferi sınırsız bir aydınlık ve temiz bir yaşam özleminden oluşur. İnsanın en heyecanlı olduğu gençlik çağlarının coşkusu onun eserlerinden hiçbir zaman silinmez; ancak bunun arkasında yalnızlık, terk edilmişlik ve kendisinin oluşturup içinde yaşamaktan mutlu olduğu bir hayal dünyası vardır. Olağanüstü hassas bir ruh yapısına sahip olması onu karamsarlığa, zaman zaman melankoliğe ve içinden çıkamadığı ruhi girdaplara götürür. Işık, bulut ve gölge gibi kavramları kullanarak insanı çevreleyen dış dünyayı insan ruhuna adapte ederek onu keşfetmeye çalışır. Őszi sejtelem, Út az égbe, *Havasi gyopár* ve *Violák* en önemli eserleridir. Macar sembolizminin sınırlarının çizilmiş ve yapısının belirlenmiş olduğu bir çağda şiir içinde meydana getirdiği melodi son derece modern ve eşsizdir (MIT, IV, 1965: 650).

Gyula Rudnyánszky (1858-1913), Macar sembolizmine yeni düşünceler ve duygular getirir. Hayatı boyunca yaşadığı her ıstırap kendisini güdülemiş, insan ruhunu ve yüreğini yakan daha etkileyici eserler vermesine sebep olmuş, düşüncelerini yeni sembollerle beraber bir slogan şeklinde dile getirmesine zemin hazırlamıştır. Şair, edebi kişiliğinin oluşmasını sağlayan en zengin kaynakları eserlerini güçlendirmek için kullanır ve bunlarla insanın bilinçaltında kalan duygularını anlamaya çalışır. Büyük acılar ve sarsıntılar önce onun ruhuna ve yüreğine, daha sonra da tüm eserlerine yansır (Bodor, 1904: 275). Şiirlerinin içinde yarattığı melodi kendi sembolizm anlayışını yansıtmaktadır. Eserlerinin birçok yerinde eski soyluluğun yozlaşması üzerinde durur ve bunun için büyük bir acı duyar (MIT, IV, 1965: 651). Niteliğini kaybetmekte olan Macar soylu geleneğinin geleceği için ağlarken, bir yandan da topluma gitgide hâkim olmaya başlayan sanayi, bankacılık ve ticaret gibi modern çağın getirilerini destekler. *Egy jó háziasszonyok* ve *A templom és gyár* adlı eserleri fikirlerinin açık bir göstergesi olup, yaşadığı ikilemleri anlatır.

Rudnyánszky aynı zamanda hayallerin ve seslerin de şairidir. *Jóslat*, *Két munkás* (1892), *A gyáva* (1904) adlı şiirlerinde hayallerini ve gelecekle ilgili düşüncelerini dile getirir. Realizmin etkisini hâlâ güçlü bir şekilde hissettirdiği bir zamanda Rudnyánszky hassas bir ruh yapısıyla hareket ederek

Macar edebiyatına yeni bir heyecan dalgası getirir. Çevresini saran ve içinde yaşadığı hayal dünyası sanki bir ipekböceği tarafından yapılan bir koza gibidir. Kırılgan ama bir o kadar sert, fulü ama bir o kadar da nettir (Bodor, 1904: 276). Şair, yeni eğretilemelerle Macar dilini zenginleştirmiş ve Macar sembolizmine de yenilik getirici birçok öğe katmıştır (MIT, IV, 1965: 652; http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/rudnyans.htm).

Bu dönemin bir başka temsilcisi de Béla Telekes'tir (1873-1961). Onun en büyük özelliği eserlerinde modern lirik anlayışın ve realizmin yanı sıra ışıktan, gölgeden, sisten örülmüş garip, acayip bir dünya oluşturmasıdır. İlk şiir kitabı olan *Káprázatok*'ta (1895) bu özellikleri görebiliriz. Toplumsal olaylarla ilgilendiği kadar, duygusal gelişmelerle de yakından ilgilenmiştir. İnsanın peşinden koşacak hayalleri kalmayınca yaşamın değersiz bir hal alacağına ve bir boşluktan ibaret olacağına inanır. Eserlerinde sık sık tutkulardan, hayallerden, heyecandan, ışıktan, müzikten, gölgelerden ve sisten bahseder. *Jer*, *Hi a május*, Ég és föld, *Múmia* ve *Játék* en önemli eserleridir (MIT, IV, 1965: 653).

Bu hazırlık ve olgunlaşma döneminden sonra Macar edebiyatında yepyeni bir döneme gireriz. Bu dönem Macar sembolizminin altın çağıdır. Bu çağın en büyük temsilcisi ise hiç kuşku yoktur ki, Endre Ady'dir (1877-1919). Modern Macar şiirinin kurucusu olarak kabul edilen Endre Ady, eski ve yeni değerler arasında sıkışıp kalan modern çağ insanının düşüncelerini, duygularını, ruh halini, somut ve soyut değerlere bakış açısını, yaşamın içinde olan, insana tedirginlik veren ve bu yüzden de zaman zaman göz ardı edilen kavramları şiirlerine taşır. Ady, kendi döneminde Avrupa edebiyatında geçerliliğini hâlâ koruyan ve ilkeleri artık iyice belirlenmiş olan dekadans kavramını, sembolizm ve sesessio ile birlikte kendi ulusunun değerlerini de etkili şekilde kullanarak eserler verebilen Macar edebiyatının en önemli şairlerinden birisidir.

Endre Ady, modern çağın hızla değişen değerleri karşısında şaşıran, çaresiz kalan, bunlara ayak uydurmakta zorluk çeken ve bir çıkış yolu arayan insanın durumunu anlatır. Ady, bireyi temel alır, bireyden hareket eder, buradan topluma ve toplumsal gerçeklere ulaşır. Gergin, etkileyici, tedirginlik verici ama bunların yanı sıra sonu merak edilen bir atmosfer eserlerinin içinde her daim vardır. "*Yaşam, bana düşmandır*", "*Sinirlerim korkunç derecede zayıf. Her yazı korkunç acı veriyor. Ancak kendimi sonuna kadar bırakmak istemiyorum*" diyerek kendi ruh durumunu ortaya koyar; toplumsal olaylara sırtını dönmez, aksine eserlerinde mutlaka onlara vurgu yapar, atıfta bulunur veya doğrudan doğruya toplumsal olayları anlatır (MIT, V, 1965: 141-142).

Ady, Henrik Ibsen'den (1828-1906), Gerhart Hauptmann'dan (1862-1946) veEmile Zola'dan (1840-1902) etkilenir, natüralizm düşünce dünyasında ve görüşlerinde ağır basar. August Comte'nun (1798-1857) pozitivist anlayışı 19. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vurmuştur. Bir yandan Comte'un düşünceleri, diğer yandan da şairin tüm insanlığı kavrama isteği Ady'nin gençlik çağlarındaki düşüncelerinin odak noktasını oluşturur. Yüzyıl dönümünde Herbert Spencer'in (1820-1903) toplum bilim ve tarih felsefesinden etkilenirken, Friedrich Nietzsche'nin düşüncelerinin rüzgârına da kapılmış ve insanı o bakış açısıyla sorgulamaya başlamıştır. Bütün bu oluşumlar Ady adına çağının en önemli sorunları olan yaşam ve yaşamın değerlerini bir kez daha gözden geçirmesine sebep olmuştur.

İlk şiir kitabı *Versek* 1899 yılında çıkar. Burada doğduğu yerin özellikleri ve ailesinin kişiliği üzerinde olan etkileri görülür. Kalvinist bir papazın kızı olan annesinin etkisi şiirlerinde farklı simgeler, mücadeleler ve trajik oluşumlar; babasının etkisi ise karakter, kişisel gelişim ve söz dizimi şeklinde kendisini belli eder. Burada felsefi ve toplumsal gelişimlere pek değinmez; daha çok kendi iç dünyasını, duygularını ve kişisel görüşlerini yansıtır (Saraç, 1992: 7; Szerb, 1934: 436; Klaniczay vd., 1964: 193; Veres, 1998; MIT, V, 1965: 88-90).

1903 yılında çıkan *Még egyszer* adlı şiir kitabı aslında *Versek*'in bir devamıdır. *A lápon*, *Misztérium*, Éjimádó, *Alápon*, Áldomás ve *Lótusz* bu kitaptaki önemli eserleridir. Burada Ady'nin sembolist anlayışı iyiden iyiye ortaya çıkar. Fransız edebiyatının yenilikçi yaklaşımları ve Avrupa'da yaşanan toplum bilimsel ilerlemeler Ady'yi Macar edebiyatında bir yenilik yapmaya teşvik ediyor ve onun sembolist şiirler yazmasına zemin hazırlıyordu (MIT, V, 1965: 94; Veres, 1998). Bütün bu yapılanma aslında Új versek adlı üçüncü şiir kitabına bir hazırlıktır. Bu yapının arkasında şairin kendi yaşadıkları, Comte'u okumuş, Nietzsche, Ibsen ve Hauptmann'ın görüşlerinden etkilenmiş, Macar ve dünya kültürünün gerçek değerlerini özümsemiş olan bir insan vardır. Ady "*Benim o kadar yücelttiğim ve o kadar çok inandığım insan itibarlı ve kusursuz olacak*" diyerek Comte'un

fikirlerine atıfta bulunur. Bu dönemde Ady'nin edebi kişiliğinde kuvvetli bir hümanizm kavramı kendini belli eder (MIT, V, 1965: 95).

1906 yılının Şubat ayında çıkan Új versek adlı şiir kitabı modern Macar edebiyatının başlangıcıdır. Bu şiir kitabı Ady'nin şairliğinin dönüm noktasını oluşturur. Endre Ady, bu eser ile kendini ispat ederken Macar edebiyatı içinde bağımsız bir şekilde yerini alır. Ady, bu andan itibaren kendi ayakları üzerinde durmaya başlar ve kendi oluşturduğu kavramların içini kendisi doldurmayı başarır. Ona göre yeni bir edebiyat akımı, yeni bir sanat anlayışı, yeni Macaristan'ın ruhu olacaktır: Doğmakta olan ülkenin koruyucusu başka bir şey olamaz (MIT, V, 1965: 106). Bu şiir kitabının oluşmasında yurdunun içinde bulunduğu şartların, Avrupa kıtasındaki oluşumların ve şairin yaşadığı duygusal çalkantıların büyük etkisi vardır. Ady, bu zamanda olaylara sadece bir şair olarak değil, aynı zamanda harekete geçirici ve güç verici bir şekilde de bakar. Új versek "yeni zamanların yeni şiirleridir". *A Hortobágy poétája*, Ének a porban, *A Tisza-parton*, *Lelkek a pányván*, *A lelkek temetője*, *Új vizeken járok* önemli eserleridir. Burada Ady'nin şairliğinin içine tam anlamıyla Batı liriklerinin katıldığını ve bunların Ady'nin deyimiyle "*saf etkileşimleri*" yapılandırarak sanki yeni bir sanat meydana getirdiğini görürüz. Ady, bu eserinde o zamana kadar çözüm arayıp da bulamadığı birçok sorunu yeni baştan gündeme getirir. Burada o zamana kadar yaşadığı tecrübelerin, karşı karşıya kaldığı entelektüel kavramların ve dünya politikasındaki hızlı değişimlerin de etkisi vardır (Saraç, 1992: 7; Szerb, 1934: 437; MIT, V, 1965: 102-105; Klaniczay vd., 1964: 194http://www.magyar-irodalom.elte.hu).

1907 yılında çıkan *Vér és arany* ise Ady'ye gerçek başarıyı getirir. Bu eser Ady'nin çağında aşağı yukarı tüm edebiyatçıları etki altında bırakan dekadans görüşleri içerir. Sembolist simgeler burada daha ön plana çıkar ve daha derin vurgular içerir. İç kafiyeler Ady'nin dehasıyla daha keskin hale gelirler. Şair, bu eserde hayata ve yurdunun geleceğine dair, bunlardan başka metafizik kavramlarla da ilgili birtakım sorular sorar ve ısrarlı bir şekilde bu soruların cevaplarını arar; bir yerde kendi kendisini de yargılar, günah çıkartır. *A Léda aranyszobra*, *A Holnap elébe*, *A fekete zongora*, *A halál automobilján*, *Szent Margit legendája* ve *Mátyás bolond diákja* önemli eserleridir. Ölüm, Paris'te geçirdiği zamanların izlenimleri, maddiyat, iç dünyasında yaşadıkları, duyduğu sıkıntılar ve yurdunun baş etmekte güçlük çektiği zorluklar *Vér és arany*'da Ady tarafından tek tek sorgulanır. *Gémek az Olimpiusz alatt* ve *A Duna vallomása* adlı eserleriyle kendi Macarlık durumunu sorgular: "Ben Macar değil miyim?" diye sorar. Pesimist bakış açısı bu dönem şiirlerinin neredeyse tamamına hâkimdir. Macar tarihini bütün olarak gözden geçirir ve onun ıstırap dolu zamanlarını anarak şu soruyu sorar: "İnsanın ne önemi var ki, Macarsa?" (Saraç, 1992: 7; Szerb, 1934: 437; MIT, V, 1965: 107-108; Klaniczay vd., 1964: 194; Veres, 1998 http://www.magyar-irodalom.elte.hu).

Ady, 1914'e kadar çeşitli duygusal çalkalanmalardan ve Macaristan'ın içinde bulunduğu şartlardan yoğun şekilde etkilenir. Şairi, ulusunun geleceği kaygılandırıyor ve bunalımlı günler geçirmesine sebep oluyordu. Bu etki altında Macarlıkla ilgili şiirler yazar. Sürekli olarak şu soruyu sorar: "İstiyor muyuz ve cesaretli miyiz?" *A kürtösök szava*, *Magyar fa sorsa*, *Az én magyarságom*, *Hajó a ködben*, *Négy-öt magyar összehajol*, *A téli Magyarország* adlı şiirlerinde hep bu sorunun cevabını arar. Belki de *A Halál-tó fölött* adlı şiirinde bu soruya kendisi cevap verir: "*Her şey boş, sürekli dibe batıyoruz*." Ona göre, Macar ulusu her şeye yeniden başlamalıdır. Ady kendi kişiliğini Macar ulusu ile ilintiler. Bu zamanda eski ve yeni arasında gidip gelir. Yeniyi benimsemenin ve istemenin Macar milletinin karşısına ne gibi zorluklar çıkaracağını, ona ne gibi sorumluluklar getireceğini tam olarak tahmin edememektedir. *A harcunkat megharcoltuk*, *Bujdosó kuruc rigmusa* ve *Két kuruc beszélget* adlı eserlerinde eski değerlere yönelir, kuruc devrini anar ve o zamanki ruhu bir kurtarıcı olarak görür. 1848-1849'da Macar milletinin yaşadıklarının hatırasının Ady'nin zihninde canlı bir şekilde yaşadığının en büyük kanıtı bu eserlerdir. Ady, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ikilemler, şüpheler, sıkıntılar ve duygusal sarmalların içinde dönüp durmaktadır. Sıkıntılıdır, ümitsizdir ve gerçekleştirmek isteyip de, gerçekleştiremediklerinin acısını yaşamaktadır. *Werbőczy*, *Beteg századokért lakolva*, *Az undor óráiban* adlı şiirleri hep bu duyguların ifadesidir (Saraç, 1992: 8; Klaniczay vd., 1964: 196-197; Veres, 1998; MIT, V, 1965: 116-120 http://www.magyar-irodalom.elte.hu).

Endre Ady bu yıllar içinde maneviyatını güçlendirmenin peşindedir. Kendi dışında maddi savaşlar devam ederken, o, iç dünyasında manevi olarak da birtakım savaşlar vermektedir. *Az Isten harsonája*, *Gyűlölet és harc*, *A vidám Isten*, Örvendezz ifjú ifjúságodban adlı eserlerinde manevi değerlere atıfta

bulunur, yaşamı boyunca takip ettiği şüpheli yaklaşımlara burada da rastlanılır. Ady, bu zamanda Avrupa'nın tam anlamıyla bir çöküş içinde olduğuna inanır. Yaşam savaşında yorulmuştur, sığınacak bir liman aramakta ve huzur bulmak istemektedir. *Imádság háború után*, *Szeress engem* maneviyatını güçlendirme ve bir çıkış yolu aramanın onda yarattığı duyguları anlatan eserlerdir (MIT, V, 1965: 116-120; Klaniczay vd., 1964: 197).

1918 yılının Ağustos ayında son şiir kitabı *A hallottak élén* çıkar. Bütün Avrupa'yı kasıp kavuran savaş, Ady'yi adeta yok edip bitirmektedir. Arzu ettiği hümanizm gerçekleşmemiş, şair kendisini yalnızlık ve ümitsizlik girdabının içinde bulmuştur. Burada savaşı, acımasızlığı, eskiyi ve yeniyi yılların ona kattığı değerlerle sorgular. Savaştan önceki şartları ve savaşın getirdiği yıkımı anlamaya çalışır, zihnini sürekli olarak yenileyerek ruhunu ve düşüncelerini ağır buhranlardan uzaklaştırmanın yollarını arar. *Ember az embertelenségben* adlı şiiri bu dönemin önemli bir yapıtıdır (Saraç, 1992: 8-9; Szerb, 1934: 436; Klaniczay vd., 1964: 198; Veres, 1998; MIT, V, 1965: 140-141).

"*Benim sesessiomun ilerleme mücadelesi demir şapkaya karşıdır*" diyen Ady, çağında devrini tamamlamış görüşleri, Macar toplumunun içine sinmiş yozlaşmış değerleri yıkmayı amaçlar. O zamanki Macaristan'ın yarıfeodal bir devlet olması Ady'nin fikirlerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Eserlerinde kullanmış olduğu dil tamamen kendine özgüdür. Dili kuruc şairliğinden, Erdel geleneklerinden, hatta İncil'deki antik dünya kavramlarından beslenir. Onun sesessio anlayışı sadece farklı, garip, egzotik ve erotik temalarla süslenmemiş, aynı zamanda dekoratif çiçek motifleriyle Ady'nin şiirine girmiş ve onun edebi karakterinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa edebiyatı daha neyin ne olduğunu anlama gayreti içindeyken Ady, Macar edebiyatında sembolizm ve sesessioyu birbiri içinde eriterek başarılı eserler vermiştir. Onun Macar edebiyatında yarattığı edebi dalganın etkisi gitgide artarak 20. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Şiirleri sesessionun özelliği olan aşırı süslülük, çok renklilik ve yüksek derecede stil ustalığıyla doludur. Şairliğinin her daim romantik özelliklere sahip olması, ferdiyetçi ama gizemli, duygusal ama her oluşum karşısında söyleyecek sözü olan ve kendine güvenen, mücadeleci fakat ölüm gerçeğinden de korkmayan farklı bir edebi karaktere sahip olması, şiirlerinin hayatın ve insanlık değerlerinin içinden çıkıp gelmesi Ady'nin sesessiosunun en temel özellikleridir. Ady, çağında yaşanan gelişmeler karşısında ulusunun ve Macaristan'ın bir kenara itildiğini, yalnızlaştığını ve dünyadan soyutlandığını düşünür; bu durum ona müthiş bir acı ve ıstırap verir. Ady'nin şiirlerinde gizemli oluşumlar ve mucizevi olaylar birbirinden ayrılmaz, ayrılamaz. Ady'nin eserlerinde sık sık rastladığımız sesessio aslında yüzyıl dönümündeki karışıklıkların, içinden çıkılamayan durumların, bir çıkış yolu arama çabalarının sanata yansımasıdır.

Ady, sembolizmi şu şekilde açıklar: "*Eski alegorinin… tumturaklı canlılığı… hayatın çekiciliği ve anlamı… yaşam sadece sembollerle konuşur… hiçbir şey hazır değildir kendiliğinden bir şey sunmaya… bu eski sanat ve bu yeni sanat, böylece ebedi bir şekilde… ve yaşamı kavrar: yazar budur.*" (MIT, V, 1965: 143). Şair, şiirsel hassasiyetini sesessio sayesinde sağlarken, şiirsel ifadelerinde sembolizmin özelliklerini kullanır. Eserleri bu şekilde daha çarpıcı ve vurgulayıcı, insanın yüreğini yakıcı ve ıstırap verici hale gelir. Zaten yüzyıl dönümündeki Macar insanını da başka türlü anlatamazdı. Bununla birlikte Ady yarınını düşünmeyen, bugünü yaşayan bohem bir şairdir; ancak Macar insanı ve Macar ulusu söz konusu olduğu zaman her şeyi bir kenara bırakarak onun için didinir, mücadele eder, tehlikeler karşısında onu uyarır, dikkatini çeker ve onun için üzülür (Mihálku, 2009; http://enciklopedia.fazekas.hu/irodalom/Szecesszio-magyar.htm)

Ady, söyleyeceklerini alegorik yenilenmeler şeklinde ifade eder, mecazlardan korkmaz, eserlerini canlı ve tumturaklı bir şekilde ortaya koyar. László Bóka, Ady'nin şairliği hakkında şöyle der: "*Sihirli bir anda dengeye gelir… şairliğinin üzeri kapalı olmadığı gibi, aynı zamanda görüntüsel bir güçle de ifade ettiği sembolsel anlamdaki tasviri ancak şiirde bulur.*" (MIT, V, 1965: 143). Şairliğini Bálint Balassi'ye (1554-1594), Mihály Vitéz Csokonai'ye (1773-1805), kuruclara, 16.-17. yüzyıl Macar Protestan liriğine, çağındaki toplumsal uyuşmazlıklara ve yaşadığı ıstırapların ruhunda yarattığı izlere borçludur. Marcell Benedek, Ady'nin şiirinin eski Macar şiiriyle olan bağlantısını işte bu noktada görür. Sembolizmi şairliğinin genel görünümünde, eserlerinin derinliğinde, keskin ve okuyucuyu rahatsız etmeyen bir şekilde ortaya koyar. Eserlerinde, seçtiği kelimelerin büyüleyici etkisinden, zıtlıklardan, soyut ifadelerden, müziğin kendine özgü ritminden, kelime tekrarlarından ve sesessionun özelliklerinden bol bol yararlanır. "Şiirin kaynağı ve iç kafiyesi onun ruhudur. Becerikli

bir ölçülülük ve sesli kafiyeler değildir" diyerek kendi şiir anlayışını ortaya koyar. Kafiyelerden ziyade şiirin bütününe ve kıtaların disiplinli oluşumuna bakar (MIT, V, 1965: 146-147).

Ady'nin her şiiri kendisini aştığı ve bir basamak daha yükseldiği bir merdiven gibidir. Marcell Benedek, Ady'nin sanatının Baudelaire'den de, Verlaine'den de daha açık ve daha net olduğunu söyler. Baudelaire'in liriği Ady'yi ilk başta düşünce, prensip ve kavram açısından etkilemiştir. Ady liriğini eşzamanlı ritimlerle sürekli olarak yeniler ve güçlendirir (MIT, V, 1965: 146). Baudelaire'in dışında Verlaine de Ady'de derin izler bırakmıştır. Sembolistlerin fildişi kulesine kapanmadığını ve yaşamın bizzat içinde olduklarını söyler. Ady'nin merkez noktası insan ve yaşamdır. Tanrı ve ölüm gibi metafiziksel kavramlar şiirine belirsiz ve esrarengiz bir hava katarken, aynı zamanda okuyucunun kesin sonuçlara ulaşmasını biraz geciktirir, bu durum da şiir içinde gergin, sıkıntılı ve sonu belirsiz bir atmosfer meydana getirir.

Ady, sadece Macar edebiyatına yeni bir bakış açısı getirmemiş, aynı zamanda onu şiir tekniği açısından da yenilemiştir. 1912'de Nyugat dergisindeki bir yazısında şöyle der: "*Bu dil benimdir, sanat ve konuşma aracım*" (MIT, V, 1965: 145). Şairin dili son derece köklü, sarsılmaz, eski ve yeni ifadeleri eşit oranda kullanan, süslü ve sağlam bir bütünlüğe sahiptir. Ady'nin kelime tekniği iki işlev üzerine kurulmuştur: Kelime düzeni ve insanı heyecana sürükleyen vurgular. Şiirsel melodi kendinden önce Csokonai, Vajda (1827-1897) ve Komjáthy'de (1858-1895) önemini nasıl korumuşsa Ady'de de önemini her zaman korumuştur. Ady'nin şiir dilinin, Macar edebiyatının en zengin içerikli lirik diline dönüşmesi ancak bu şekilde mümkündür. Ady kullandığı kelimelerin ve bu kelimelerin oluşturduğu müziğin ve atmosferin insanı kavraması, onda derin etkiler uyandırması için özellikle mücadele eder. Sembolizmi, pozitivizmin etkilerini taşır. Sembollerine tek bir anlam yüklemez, onları ancak çok yönlü düşündüğümüz zaman bir sonuca ulaşabiliriz.

Endre Ady, şiir oluşumunu ve kıta bütünlüğünü oluştururken gayet katı ve disiplinli bir yol izler. Kendi yarattığı dünyanın ve bu dünyanın şiirine olan etkisinin dışına asla çıkmaz. İnsan ruhunda şiddetli sarsıntılar yaratan sembolist öğelerin, sonsuzluğun ve metafiziksel kavramların etkisini ancak bu şekilde hissettirebilir. Onun edebi dünyası duygusal olduğu kadar disiplinli, sert olduğu kadar sevgi dolu, kavramlar arasında denge sağlayan ve Macar edebiyatında o güne kadar hiç görülmemiş şiirsel bir dünya oluşturan özelliklere sahiptir (Veres, 1998). Kendinden önceki Macar sembolistleri, sembolizm akımına birtakım yenilikler katmış ve sembolizmi Macar insanının gerçeklerine ve dünya görüşüne adapte etmiş olsalar bile, Ady'nin edebi kariyerinde ona yol gösterecek, rehberlik edecek, örnek alabileceği herhangi bir edebi şahsiyet tam anlamıyla yoktu. Deyim yerindeyse Ady kendi kendisini yetiştirmiştir. Sembolizmin insanı şaşırtan, hayrete düşüren ve zaman zaman da korkuya sürükleyen atmosferine Ady, insanı kendi varlığından uzaklaştıran, insani değerlerini yeniden sorgulattıran bir süreç eklemiş ve yapılan hataları gerektiği yerde, gerektiği zaman insanın yüzüne vurmaktan da çekinmemiştir (Szerb, 1934: 444-445). Ady, Macar edebiyatında Sándor Petőfi ile başlayan gelenekçi akımdan koparak modern eserler veren ilk şairdir. Şiirleri çağının o huzursuz ve yeterli olmayan atmosferiyle doludur ve bunlarda yapmak isteyip de bir türlü erişemediği özlemler hissedilir. O, gelenekçi değerler ve çağdaş değerlerin bir arada yaşandığı bir çağda bunlar arasında bir köprü kurma görevini gayet etkili bir şekilde yerine getirmiş, gerçeklerin farkında olmayan ve çevresinde hızla değişen dünyanın etkilerine kendisini kaptırmış olan Macar insanının kendine gelmesini sağlamıştır (Klaniczay vd., 1964: 195-196).

Büyük Macar sembolisti Ady'nin dünya görüşü Kölcsey ile başlayan Arany'la şekillenen ve son şeklini Ady'de bulan Macar idealizmininin son halkasını oluşturur (Szerb, 1934: 446). Onun fikirleri ve eserleri 20. yüzyıl Macar edebiyatında bir kırılma noktası oluşturmuş ve birtakım gelenekçi görüşleri kökünden değiştirmiştir. O, sembolizm akımına yeni bir hız ve yeni bir dinamizm kazandırmıştır. 20. yüzyıl Macar edebiyatının merkezi olarak kabul edilen Endre Ady, halkçı şair Sándor Petőfi ile toplumsal gerçekçi şair Attila József (1905-1937) arasındaki boşluğu da doldurur. Ady, bir tarafta insanın mekanik bir canlıya dönüştüğü, her türlü kavramın maddeleştiği, duyguların önemini kaybedip materyalist anlayışın üstünlük kurduğu modern zaman boyutuna ama aynı zamanda bunun tam karşısında bulunan gelenekçi anlayışın ve değerlerin hüküm sürdüğü klasik zaman boyutuna da açılan, ancak bunların tam ortasında bulunan bir kapıdır. Onun fikirlerini paylaşanlar çevresinde toplanmış ve bu

topluluk Nyugat hareketinin temel çekirdeğini oluşturduğu gibi Nyugat hareketini bambaşka bir dönemece sokmuş, daha modern bir çizgiye bürünmesini sağlamıştır. Ady, Macar sembolizminin son büyük temsilcisi olduğu kadar Macar edebiyatını, Macar şiirini ve Macar düşünce dünyasını şekillendiren, çağında onu ayakta tutan, itici gücü olan Macar edebiyat ve toplum yaşamının olduğu kadar Macar ulusal tarihinin de en önemli değerlerinden birisidir (Klaniczay vd., 1964: 197).

Macar sembolizmi Ady'den sonra gücünü kaybeder. Ondan sonra gelen Macar edebiyatçılarında sembolizmin yanı sıra yavaş yavaş empresyonizmin de etkileri görülmeye başlanır. Zaten sembolizm Avrupa edebiyatında 1920'li yıllardan sonra etkisini kaybedecek ve yerini aşamalı olarak empresyonizm akımına bırakacaktır. Avrupa ve dolayısıyla Macar edebiyatında sembolizm, empresyonizm ve sesessio (Sessionun çeşitli Batı dillerindeki muadilleri "Art Nouveau" ve "Jugendstil"dir) birbiri içine girmiş ve hepsi birbirinden az veya çok etkilenmiştir. Bu akımların birinden söz ederken mutlaka diğerine de değinmek gerekir. Aslında söz konusu akımların hepsi yüzyıl dönümündeki insanın çıkmazlarını, duygularını, düşüncelerini ve her alandaki yenilik arayışını ortaya koyma gayreti içinde olan sanat akımlarıdır.

Macar sembolizmine büyük katkıda bulunan ancak eserlerinde yavaş yavaş empresyonist öğelerin de görüldüğü Dezső Kosztolányi (1885-1936) dış dünyada görünen ve gerçekmiş gibi algılanan öğelerin ve kavramların arkasında metafizik bir ivme ararken, aynı zamanda toplumun bütününe yayılmış sorunların arkasında da tarihi ve toplumsal gerçekleri araştırır. Onu asıl etkileyen öğeler Schopenhauer, Nietzsche, Eflatun, kendi içinde kopan fırtınalar ve gerçeği arama çabalarıdır (MIT, V, 1965: 306). Avrupa edebiyatında moda olan fantastik-sembolist akımın Macar edebiyatındaki temsilcisi Kosztolányi'dir. Dış dünyadaki öğeleri gerçekçi bir şekilde eserlerine yansıtırken, eserlerindeki karakterler kendiliğinden oluşur, sınırları çizilir ve okuyucu bunları garipsemeden kabul eder. Őszi koncert, *Kártya* (1911), *Beteg lelkek* (1912), *Mágia* (1912) önemli eserleri olarak sıralanabilir (MIT, V, 1965: 308). Kosztolányi sembolist anlayışı daha da renkli ve etkileyici hale getiren dış dünyanın insan ruhunda oluşturduğu oluşumlardan, ışık-gölge oyunlarından, melodik öğelerin insan ruhuna yansıyan etkilerinden de bahseder. Onun oluşturduğu kavramlar ve öğeler canlı, renkli, insana korku vermeyen, sempatik gelen ve empresyonizme doğru kayan gölgeli karakterlerdir. Bu durum Macar edebiyatında empresyonizmin ilk işaretlerini gösterir (Juhász, 1961: 89). Onun evreni kendi oluşturduğu ve içine kendisinin izin verdiği oranda dâhil olan öznelerle dolu olan bir evrendir. Kosztolányi, Ady'nin mücadeleci ruhuna karşın daha sakin ve uysaldır. János Arany'dan beri gitgide daha saf, daha olgun, daha esnek ve daha etkileyici hale gelen Macar dili, 20. yüzyılda onun da gayretiyle daha net bir şekle bürünmüştür (MIT, V, 1965: 331-332).

Şiirlerinde kullandığı dil büyülü bir etki yaratır, kelimeler sade ama etkileyici bir şekilde akar. Kosztolányi empresyonist akıma yakın durur, aynı zamanda modern Macar edebiyatının en sübjektif şairidir. Ady'nin şairliğinin aksine yavaş ve temkinli ilerler, sonbaharı ve melankolik atmosferleri sever. Bu lirik anlayış birbiri içine geçmiş, karmaşık hale gelmiş olaylardan, dini temalardan, Macaristan'ın ve Macar ulusunun gerçeklerinden, karşılıksız aşktan, insana kasvet veren zamanlardan ve doğanın insana oynadığı oyunlardan beslenir. Kosztolányi eski liriği tanımaz, çünkü o, bu lirik anlayışla yetişmemiştir; büyük şehir insanının gittikçe büyüyen yalnızlığını ve kendi kendisi ile baş başa kalışına tanıklık etmiştir (Szerb, 1934: 465). Eserlerindeki karakterler ancak grotesk ve fantastik bir yapıya büründükleri zaman dikkat çekici hale gelirler. Onun şairliğinde uyaklar büyük önem taşır. Macar edebiyatında Vörösmarty ile heksametreler, János Arany'la aleksandren tarzı nasıl güçlü hale gelmişse, Kosztolányi ile de beşli iamboslar önem kazanmıştır. Eserlerine sempatik bir görünüm kazandıran sesessio kendi oluşturduğu dünyanın arkasında durur, okuyucu bunu doğrudan görmez, ancak hissedebilir. Büyük şehirde yaşayan insanların yaşama sarılmak için sergiledikleri çabaları, melankolik ruh durumlarını, Budapeşte'nin her tarafına sinmiş olan gizemli atmosferi gözler önüne serer (Szerb, 1934: 467-468). *Négy fal között* (1907) adlı şiir kitabı yüzyıl dönümünü anlatır. *A szegény kisgyermek panaszai* (1910) Nyugat kuşağının, belki de 20. yüzyıl Macar liriğinin en başarılı eseridir (http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Kosztolanyi.htm).

Eserlerinde işlemiş olduğu konuları geniş bir bakış açısıyla ele alması ve empresyonizmin etkileyici araçlarının yardımıyla işlemesi eserlerini vurgulayıcı hale getirir (Juhász, 1961: 92). Kosztolányi'nin Macar edebiyat tarihi içinde işgal ettiği yeri en iyi şu cümleler anlatabilir: "*Ulusunun düşünceleriyle ve*

dertleriyle ilgilenen, halkçı insanlık değerlerini muhafaza eden, gelişmeler karşısında üzülen ve vicdan azabı çeken bir edebiyatçıdır". Yüzyılın ilk zamanlarından itibaren baş döndürücü gelişmelere tanık olmuş, bunların ulusuna olan etkilerini değerlendirmiş ve bu birikimler onun edebi kariyerinin oluşmasına sağlam bir zemin hazırlamıştır. Onun eserlerini oluşturan ana çizgilerin dışına çıkmayı başarabilirsek eserlerinin grotesk bir anlayışa da sahip olduğunu rahatlıkla görebiliriz (Szabó, 1964: 728-729).

Empresyonist öğelerin ağır bastığı ama aynı zamanda sembolist öğeleri de kullanan Gyula Juhász'ın (1883-1937) şiirlerinde hatıralar ve hayaller arasında gezinen nostaljik bir hava hakimdir. Şairin I. Dünya Savaşı sonrası yıllarda daha olgun bir şiir anlayışıyla hareket ettiğini görürüz. Yaşadığı sarsıntılar ve savaş atmosferi onun şiirlerini şekillendirir. Savaş sonrası ülkesinin ve ulusunun içine düştüğü durum ruhunda derin yaralar açmış ve tüm yaşamı boyunca bu durumun acısını yüreğinde hissetmiştir.

Bütün olumsuz koşullara rağmen yine de hayata tutunmaya çalışır. *Az isten malmai*, *A tápai Krisztus*, Új vallomás, *Tápai lagzi*, *Anna örök* ve *Testamentum* savaş sonrası duygularını ve düşüncelerini anlatan önemli eserleridir. Bu zamanda şairin içinde gitgide büyümekte ve şiddetini arttırmakta olan bir fırtına vardır ama kaybedilenler karşısında elinden hiçbir şey gelmemekte; bu durum da şairi daha çok hırpalamaktadır. Yıkılmış ve mahvolmuş ülke gerçeği, Juhász'ın dünyasında bir tarafta duran gerçekler ve onun karşısında yer alan umutlar arasındaki boşluğu doldurur. Ady ile harekete geçen modern halkçı Macar karakterleri olan hırsızlar, fakir delikanlılar, yağmacılar, toplum dışına itilmişler Juhász'ın şiirinde iyiden iyiye açığa çıkar (MIT, V, 1965: 294). *Tömörkény asztalánál* adlı şiirinde hafızasının gerisinde kalmış, artık hatırlamakta dahi güçlük çektiği ve ona mutluluk veren dünyanın güzelliklerinden bahsederken, *Az ivó*'da kış mevsiminin sisleri içinde hiçbir şey görememekten yakınır. Bir başka şiiri *Magyar mezítlábas*'ta mahvolmuş ülkesine ağlarken, *Dózsa utan* adlı şiirinde zafer beklentisi içinde olan beyleri anar. *Tiszai csönd*'te akmakta olan Tisa nehriyle beraber kendi duygularını da anlatır. Fiziki ve ruhi anlamda yalnız olan şair çevresini kuşatan ve ona ıstırap veren gelişmeleri kimseye sezdirmeden kendi iç dünyasında çözümlemeye çalışır (Szerb, 1934: 469).

Yazdığı her şiir kendisini aşmak için ona bir fırsat verir. Eserlerinde ülkesinin ve ulusunun; bir yerde tüm insanlığın geleceğini tartışır, ikilemlere düşmeden, kesin ve net sonuçlar almak için elinden geleni yapar (MIT, V, 1965: 292-293). Yaşadığı birtakım olumsuzluklar modern Macar edebiyatını temsil etmekte olan şairi zaman zaman ikilemlere düşürür: "*Bu ikilem her yerde kendini belli eder. Ölüm arzusu içinde yaşama sevinci, sanatta ve sanatsal doyumda saflık, kötümserliğin ve vurdumduymazlığın içinde gençlik, karanlığın içinde renk ve parlaklık, siyah kadife kumaşın üzerinde değerli taşlar*". Bu empresyonist öğeler Juhász'a olağanüstü şekilde etki eder (Sebestyén, 1970: 253). Juhász sembolist öğeleri kendi şairliğini biçimlendirmek için kullanır, bunları kendine özgü bir hale getirir, bunların yardımıyla iç mücadelesini anlatır (Sebestyén, 1970: 253).

Juhász'ın şiiri hayatın içinden gelir, gerçeklik ve sanatın sınırlarını çizer. Ady ve Juhász arasında sembolizm açısından en büyük fark, Ady'nin köklerinin sembolizme sıkı sıkıya bağlı olması, ondan beslenmesi; Juhász'da ise sembolizmin etkisinin artık iyice gevşemesi ve dış dünyanın insan ruhunda yarattığı etkiyi empresyonizm ile ifade etmeye başlamasıdır. 19. yüzyılın şiirine hâkim olan gerçeği arama ve bunu doğadaki öğelerle ilişkilendirme karakteri Juhász'ın eserlerinde de kendini belli eder (Sebestyén, 1970: 255). Macar sembolistlerine dış dünyadan etki eden ve en güzel ifadesini Ady'de bulunan kavramlar Juhász'a artık daha farklı bir gözle görünmektedir. Bu, sembolizm anlayışı değil, doğrudan doğruya empresyonist bir anlayıştır. Şair, sembolizmin ifade araçlarıyla, sembolist yapılarla da ilgilenmiş, hatta eserlerinin bazılarını bu yapı üzerine kurmuştur; ancak her ne olursa olsun Gyula Juhász'ı artık empresyonist bir şair olarak değerlendirmek gerekir (Tolnai, 1966: 542).

Bu dönemin bir başka temsilcisi olan Árpád Tóth'da (1886-1928) ise artık etkisini iyice kaybetmekte olan sembolizm akımı prensiplerini şairin kendi deneyimlerinden alır. Eserlerine hâkim olan melodi, şiirlerinin başından sonuna kadar kendisini her daim hissettirir. Edebi başarısının arkasında engin bir hayat tecrübesi ve seleflerinin edebi özelliklerini gayet iyi bir şekilde özümsemiş olması yatar (MIT, V, 1965: 334). Ülkesinin ve ulusunun sıkıntılarla boğuşması ve kendisinin de iyi bir yaşam sürmemesi Tóth'un sanatında dekadans görüşlerin ağır basmasına sebep olmuştur. Savaş sonrası

Macaristan'da yaşanan atmosfer Tóth'un liriğinin temelidir. Zaten bunalımlar içinde yaşayan modern çağ insanının dramına bir de savaşın getirileri eklenince ortaya çok kaotik durumlar çıkmış ve hassas bir yapıya sahip olan Tóth eserlerinde bu oluşumları dile getirmiştir. Ciddi, ilginç ve acı dolu olan şiirleri Ady'nin etkisiyle daha açık, net ve çarpıcı hale gelir. Sembolistlerin gezindiği egzotik, hayali yerlerde, masal ülkelerinde gezinmez, kendi yurdunun gerçeklerinden bahseder. Çobanları, fakir delikanlıları, huzur arayanları, kurucları şiirlerinin içine sokar. Tóth'un sürekli bir arayış içinde olan ruhu hiçbir zaman huzur bulamaz. Bu durum etkisi azalmakta olan sembolizmin, etkileri artık daha çok hissedilen empresyonizmin ve savaş sonrası buhranlı durumun doğal bir sonucudur. *Elég volt vágta*, Új tavaszig vagy a halálig, *Széthullt légiókkal*, *Május éjén a régi bor*, *Jól van ez így*, Körúti hajnal (1923), *Esti sugárkoszorú* (1923), *Lélektől lélekig* (1923) ve *Jó éjszakát* (1924) en önemli eserleri olarak sıralanabilir (Szerb, 1934: 468). Schopenhauer tarafından şekillendirilmiş olan fikirleri insanın sonu gelmez arzularıyla ve melankolik bir havayla birleşince gerçekten etkileyici olur. Eserlerinde 1920'li yılların arayış içinde olan, yeniden mutlu ve huzurlu olmaya çalışan, bir yandan da kendini sorgulayan insan tipi vardır. Tóth'un stili sembolizmden çok empresyonizmin karakterini yansıtır. Macar edebiyatında empresyonizmin Árpád Tóth ile başladığı söylenebilir (http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Toth.htm).

Tóth, empresyonizmin etkisini sembolizmden daha çok hisseder. Ancak zaman zaman sembolizmden ilham aldığı da gözden kaçmaz. Onun şairliğinde empresyonizm basit, resim benzeri, sesessionist öğelerin hâkim olduğu, etrafı büyük hacimli çizgilerle çevrilmiş, birbiri içine girmiş kavramlardan, öğelerden oluşur (Tamás, 1986: 396). Onun empresyonizmi kendi oluşturduğu kavramların içlerini renkli bir şekilde doldurmasıyla daha da canlı hale gelir.

20. yüzyıl Macar edebiyatının en büyük şairleri arasında yer alan Mihály Babits'in (1883-1941) şairliğinde sembolizmin özellikleri artık görülmez. Sembolizm onda sadece anlam olarak yaşar, onun ilkelerini takip etmez. Babits'in özellikle *Petőfi koszorú* (1925) ve *A gazda bekeríti házát* (1925) adlı şiirlerinde sembolizm sonrası ortaya çıkan, dış dünyanın edebiyatçının ruhunda oluşturduğu izlenimleri ifade eden empresyonist akımın özellikleri kendisini hissettirir. Dekadans düşünceler, ruhi karışıklık, bunalım, yalnızlık eserlerinde daha ağır basar (MIT, V, 1965: 244, 248). Kendisinin yalnızlığı artık Macar liriğinin yalnızlığı haline gelmiştir. Bu yalnızlık şairi daha keskin ve daha acı verici vurgulara sahip eserler verme konusunda güdüler. O, bir sembolist değil, bir ekspresyonisttir (Szerb, 1934: 464). Şairliği antik dünyanın oluşumlarından başlar, Orta Çağın gizemli atmosferini tecrübe eder ve modern zamanların kasvetli ortamına kadar sürüp gelir. János Arany'ın Macar edebiyatına getirdiği yenilikler, Arany'la başlayan heyecan dalgası, İngiliz liriğinin kendine özgü melankolik havası ve insanı dış dünyadan uzaklaştırıp kendi iç dünyasının sesini dinlemesini sağlayan o kendine özgü atmosferi, ulusunun yaşamakta olduğu sıkıntılar ve yaşamın kendisine bir türlü gülmemesi şairliğini etkileyen ana unsurlardır. Babits, çağında oldukça hassas ve olaylar karşısında aşırı derecede tepki vermeye hazır durumda bulunan insanın korkularını, acılarını ve yalnızlığını anlatır. Şiir anlayışı sembolizmden sesessioya, realizmden empresyonizme kadar geniş bir yelpazede şekillenir. Bu akımların hepsinden az veya çok beslenir (Hegedűs, [Tarih belirtilmemiş]). Babits romantik bir ruha ve vurgulu bir dil yapısına sahiptir. Onun evreni hayaller, rüyalar ve geleceğe dair ideallerin birbiri içine geçtiği; geçmişe özlem duyulan, yaşanan anın değeri bilinmeye çalışılan ve geleceğe ait bilinmezliğin yoğun şekilde hissedildiği bir evrendir. Bu tamamen parnasyanların bir özelliğidir. Onun şairliğinde iç kafiyeler, kelime tekrarları, ritimler her daim kendisini kuvvetli bir şekilde hissettirir. Sahip olduğu idealist düşünceleri Macar edebiyatına yansıtmaya çalışır. Onun eserlerini Macar edebiyatının başlangıcından zamanına kadar olan eserlerle ortak bir şekilde değerlendirmek ve bunları empresyonizm açısından ele almak gerekir (Király, 1918: 119). Babits'in düşünceleri zengin ve edebi fikirleri oldukça verimlidir. Babits her ne kadar sembolist bir şair olarak sayılmıyorsa da özellikle 20. yüzyılın ellili yıllarına kadar Macar edebiyatının Ady ile beraber estetik ve edebi kavramlar açısından temel taşlarından birisidir (Németh, 1982: 371).

Edebi kariyerinin başında Avrupa'da yüzyıl dönümündeki değerlerin ve görüşlerin, sesessionun ve bireysel olarak etkilendiği Macarlık gerçeklerinin etkisi altında kalmıştır. Babits, Ady'nin Macar edebiyatına getirdiği yeni romantik değerleri halkçı bir bakış açısıyla, entelektüel bir stille ve sanatsal bir yorumla yeniden ele almıştır. Babits'in şiirlerinin formu genel itibariyle sesessio tarafından biçimlendirilmişse de, entelektüel

oluşumların kendine özgü karakterini de içerir: "*Bu şairlik değil, ancak kuyumculuktur!*". Babits'in ilk zamanlarındaki şiir anlayışında çağında Avrupa'da yaşanan oluşumların, sembolizmin artık olgun hale gelmiş sonuçlarının, dekadans görüşlerin etkisi vardır. Onun dekadans anlayışı köklerini Baudelaire ve Algernon Charles Swinburne'den (1837-1909) alırken, aynı zamanda yaşamın içinden gelen, yaşamın içinde olan kötülüklerden de beslenir. Babits'in dekadansı Ady'nin dekadansının yanında daha bilinçli ve daha gelişmiştir (MIT, V, 1965: 244-245). *Laodameia* (1911) ve *A második ének* Babits'in edebi kariyerinin başında ortaya koyduğu önemli yapıtlarıdır. Gábor Halász, Babits hakkında şöyle der: "*Babits'in yeni yüzyılın gözü doymaz, duygusal ve entelektüel uyarıcılarını arayan ruhu daha keskin, farklı, iç dünyasındaki dalgalanmalardan yara almış bir huzursuzluğa doğru evrim geçirir*" (MIT, V, 1965: 246). Gençlik çağlarında "kendisini kahraman bir gladyatör" olarak gösterme, göze çarpma isteği ve her alanda denenmeyeni deneme, yapılmayanı yapma çabası özellikle göze çarpar. Babits alışılmamış olanı dener, yeni değerlere ve görüşlere göz kırpar, edebi bir heyecan içinde yanıp durur; duygularını ve düşüncelerini sesessionun yardımıyla rahatlıkla ifade eder. Oldukça bireysel bir anlayışla hareket eden genç Babits'in edebi stili tam da 19. yüzyılın sonunda her alanda yaşanmakta olan değişimi yansıtır (Szerb, 1934: 461-462).

Barışseverlikle paralel giden bilinçli bir milliyetçilik düşüncesi Babits'in edebi kişiliğindeki ikinci dönemi oluşturur. Bu dönemde yeni bir başlangıç arar. Savaş yıllarının ve savaştan sonraki yılların gerçekleriyle yüz yüze gelen şair, bu gelişmeler karşısında daha gerçekçi bir karaktere bürünür. *Fájó, fázó ének, Haza a telepre*, *Fiatal katona, Nyugtalanság völgye* (1920) bu dönemin önemli eserleridir. Babits bu zamanda şairliğini sağlam temellere oturtma gayreti içindedir. Gençlik çağlarının o heyecanlı ve biraz da uçarı yapısından kurtulur, aklı başında, sağduyu sahibi olur; olaylar karşısında daha gerçekçi düşünür, fildişi kulesinden çıkar, yurdunun ve hayatın gerçekleriyle korkmadan yüzleşir ve daha olgun bir karaktere sahip olur (MIT, V, 1965: 250-252). Babits geçmişi anar, geçmişe özlem duyar ve geçmişin daha iyi olduğuna kanaat getirir. Ancak hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağının, olamayacağının da farkındadır. Bu durum şairi fiziki ve ruhi olarak yıpratır. Bu dönemde yazdığı *A jóság dalá* tamamen ekspresyonist özellikler barındıran bir eserdir. Hayatın gerçekleri Babits'in önünde aşılmaz bir şekilde durmaktadır. Babits bunları ve ulusunun çektiği bütün acıları yüreğinin en derinde yerinde hisseder. Schopenhauer ve Kant'tan itibaren hızlı bir şekilde yayılarak yaşanan oluşumların da etkisiyle tüm Avrupa'da kendisini etkili bir şekilde hissettiren kötümserlik fikri bu zamanda Babits'i bir kez daha güçlü bir şekilde ele geçirir (MIT, V, 1965: 253).

Babits, konzervatist liberal anlayışa sahip olduğu dönemde toplumsal gerçeklerle bir kez daha yüz yüze gelir, bir sarsıntı yaşar ve neyin ne olduğunu anlama mücadelesi verir. Toplumsal gerçekler ve savaşın getirileri ile acımasızca yüz yüze gelen, duygusal çalkantılar içinde dönüp duran şair bir çıkış yolu arama mücadelesinin içine girer (Szerb, 1934: 463). Bu döneme muhafazakâr liberal düşünceler damgasını vurur. Bu dönemde Babits'i Macar toplumundaki politik yönelimler, yaşanan ikilemler ve içinde bulunduğu ruhi karmaşıklıklar yönlendirir (MIT, V, 1965: 254). *Erato* (1920), *Tímár Virgil fia* (1922) ve *Sziget és tenger* (1925) bu yılların önemli yapıtlarıdır. Rasyonel dünya görüşü, gitgide keskinleşen hümanist düşünceler, hayata ve insanlara yakın duran fikirler Babits'in şiir evrenini şekillendirir. Kendisinin ve ulusunun yaşadığı şüpheler, belirsizlikler ve çektiği sıkıntılar onun daha vurgulayıcı eserler vermesine zemin hazırlar. Yarım kafiyelerle ve seslerin yarattığı melodi ile bağlı olduğu ekspresyonizmin içine başarılı bir şekilde sesessio öğelerini yerleştirir (MIT, V, 1965: 256). Babits adeta içinde saklı tuttuğu ve gün be gün kaydettiği bir günlüğe dayanarak eserler verir. Bu tutumunda Nyugat ekolünün de rolü vardır. Ulusunun sesleri onun eserlerinde yankı bulur; onun dertleri karşısında üzülür ve kaygılanır. Macar politikasında meydana gelen değişikliklerin ulusuna ne gibi değerler katacağını düşünmekte, süreçleri değerlendirmekte ve bunları yorumlamaktadır. Bu dönemde Avrupa'da şekillenmekte olan politik ve ideolojik oluşumların gelecekte Macar ulusunu ne şekilde etkileyeceğini düşünmek için yeniden fildişi kulesine çekilir; kendi kendisi ile baş başa kalır ve bir çözüm yolu bulmaya çalışır (MIT, V, 1965: 262).

1930'lu yıllarda dünya edebiyatını ve dünyadaki oluşumları güçlü bir şekilde takip eden Babits, *Az európai irodalom története* (1936) adıyla etkileyici bir eser ortaya koyar. Yaşı ilerlemiş olan şair artık farklı düşünceler içindedir. Bu dönemde heyecanlı bir şekilde hümanist düşüncelere sarılır. Gençlik çağlarının hayalperest, iyimser ve idealist yaklaşımı, orta yaşların olaylara disiplinli bir

şekilde çözüm arama isteği yerini artık var olanı değerlendirmeye, elindekiyle yetinmeye ve mutlu olmaya bırakmıştır. II. Dünya Savaşı'nın *öncesi tüm kıtaya hâkim olan gergin durum, savaşın* getirileri, dekadans düşünceler, kötümserlik anlayışı ve ulusunun geleceği için kaygılanma Babits'in bu dönemdeki edebi karakterinin temel yapıtaşlarıdır. *Mit tegyen az író a háború ellen?* (1934), *Pajzzsal és dárdával*, *A tömeg és a nemzet*, *A magyar jellemről* (1939) bu dönemin eserleridir (MIT, V, 1965: 266). Babits savaşın acımasızlığı karşısında hümanist değerlere sığınır ve bunları yine dış dünyadaki oluşumları ve insan ruhunda yarattığı sarsıntıları dikkate alaraktan anlatır. Artık düşüncelerini daha açık ve daha net şekilde ortaya koyar, hiçbir şeyden ve hiç kimseden çekinmez.

Babits, modern Macar edebiyatının, Nyugat kuşağının Ady'den sonra gelen ikinci en büyük şairidir. Şiirde kökten bir yenilik yaratan Ady'nin yanında Babits'in evrenini oluşturan öğeler köklerini binlerce yıllık bir gelenekten ve edebi birikimden alır. Ady şairlik anlayışını hayatına göre, Babits ise şairliğini hayatının akışına göre düzenlemiştir. Bütün yaşamını gençlik çağlarında edindiği entelektüel dünya görüşü ve bu şekilde yaşama arzusu biçimlendirmiştir. Ady, Macar edebiyatında kelime ve kelime kullanımını yenilerken, Babits cümle ve cümle kalıplarını yeniler. Ady, kelimelerle oynarken, Babits cümleleri daha anlamlı ve vurgulayıcı kılar (Szerb, 1934: 460). Sembolistler gibi kelimelerle ayrıntılı bir şekilde uğraşmaz, daha hacimli olan cümle yapısı üzerine yoğunlaşır ve bu şekilde etkili anlamlar elde etmenin peşine düşer. Edebi kariyerinin başında sesessionun aşırı derecede etkisi altında kalan Babits, Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve savaş sonrası Macaristan'da meydana gelen politik çekişmeler yüzünden gitgide karamsarlığa gömülür. Bu yıllarda editörü olduğu Macaristan'ın en saygın edebiyat dergisi olan Nyugat'ı politik çekişmelerin merkezinden uzaklaştırmaya ve tarafsızlığını koruyup sadece edebi konularla ilgilenen bir edebiyat dergisi olarak tutmaya büyük gayret sarf etmiştir. Nyugat'ın programını Ady oluşturmuş, ancak onu asıl harekete geçiren ve etkili kılan Babits olmuştur. 20. yüzyıl Macar edebiyatı Ady'ye olduğu kadar Babits'e de çok şeyler borçludur. Ady'nin temellerini attığı modern Macar edebiyatını Babits 20. yüzyılda hak ettiği yere getirmiştir (MIT, V, 1965: 242; Szerb, 1934: 460; Hegedűs [Tarih belirtilmemiş]).

Şair tüm yaşamı boyunca iç dünyasından yükselen, bedenini ele geçirerek ona hem fiziki, hem de ruhi ıstırap veren acılarını dindirmeye ve ruhunu huzura kavuşturmaya çalışmıştır. Kendisini dinler, olaylara çözüm bulmaya gayret eder; çözüm bulduğu zaman bunu paylaşır, bulamadığı zaman karamsarlığa gömülür ve dış dünyayı farklı şekilde algılayarak empresyonizmin kendisini yoğun şekilde hissettirdiği eserler verir. Yüzyıl dönümü, I. ve II. Dünya Savaşı, sembolizm ve sesessionun karmaşık algıları, Avrupa'da ve Macaristan'da yaşanan oluşumlar Babits'in şairliğini daha vurgulayıcı ve daha keskin hale getirir (Gál, 2003: 65). Babits, sesessio, dekadans ve empresyonizmin etkilerini sembolizmden daha önce hisseder ve onları daha çok ön plana çıkarır (Gál, 2003: 204). Babits'in sesessiosu John Ruskin'e (1819-1900), William Morris'e (1834-1896), Walter Crane'e (1845-1915), Swinburne'ye kadar uzanır; onun edebi anlayışı temas ettiği edebi öğeler arasında karşılıklı bir etkileşim yaratır, oluşumları ve edebi kavramları daha etkili kılar (Gál, 2003: 210). *Fekete Ország* adlı eseri sık sık Ady'nin *Fekete Zongora* adlı eseri ile karşılaştırılır. Tek başına bu eser bile Babits'i hakkıyla anlamak için yeterlidir. Babits kendi çağını, kendi çağının değerlerini yansıtır. Onun edebi kişiliğinde sembolizmi, parnasizmi, empresyonizmi, savaş karşıtı oluşumları, antik dünyanın öğelerini, Hristiyanlığın değerlerini, insanı ve insanlığı sorgulayan süreçleri ve kendisine acı veren olayları görebiliriz. Mihály Babits, Macar edebiyatında artık silik hale gelmiş ve etkisi kalmamış olan sembolizmin öğelerini eserlerinde seyrek de olsa kullanan son Macar şairidir. Macar edebiyatında sembolizmin onunla beraber artık gerçek anlamda son bulduğunu söyleyebiliriz.

3. SONUÇ

Sembolizm, 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın özellikle 1920'li yıllarına kadar tüm Avrupa edebiyatını ve edebiyatçılarını etkilediği gibi Macar edebiyatını ve Macar edebiyatçılarını da etkilemiştir. Sembolizm, sesessio, realizm ve parnasizmin etkilerinin kendisini yoğun şekilde hissettirdiği bir zamanda insanı, çevresini kuşatan dış dünyayı, insanın duygularını, düşüncelerini, bilinçaltına atıp unuttuğunu düşündüğü ama unutmayıp rüyalarla, hayallerle, sanrılarla, çeşitli imgelerle onu rahatsız eden oluşumları çarpıcı şekilde anlatmayı başarmıştır. Realizmle beraber göz ardı edilmeye başlanan, bir kenara konulan, sürekli olarak inkâr edilerek bilinçaltına atılan duygular sembolizm ile beraber güçlü bir şekilde yeniden edebiyatın gündemine oturmuş, Avrupa ve dolayısıyla Macar edebiyatının eksenini belirlemiştir.

Macar sembolistleri Avrupa edebiyatındaki sembolizm anlayışını incelemeden, hiçbir sınamaya tabii tutmadan hemen kabul edip Macar edebiyatına uygulamamışlardır. Ön hazırlık ve olgunlaşma sürecinden geçen sembolizm anlayışı Macar insanının isteklerini, duygularını, düşüncelerini tam anlamıyla karşıladığı zaman zaten kendiliğinden bir patlama yaşamış ve Macar edebiyatında hak ettiği yeri bulmuştur. Tüm edebi akımlar gibi sembolizm akımı da toplumların tarihi gerçeklerinden, iç dinamiklerinden, duygu ve düşünce dünyalarından yükselen istekler sonucunda ortaya çıkmıştır. Sembolist akımın etkisini hissettirdiği zaman dilimi içinde Macar ulusunun da diğer Avrupa ulusları gibi birtakım istekleri, arzuları, hayalleri ve özlemleri vardı. Sembolist akım bu isteklerin, arzuların, hayallerin ve özlemlerin tercümanı olmuş; Macar insanının iç dünyasından dalga dalga gelen heyecanlı oluşumlara rehberlik etmiştir. Avrupa ulusları ve edebiyatı çok kısa bir zamanda birbiri üzerine gelen toplumsal, politik ve bilimsel gelişmeleri yorumlama, anlama ve sonuçlarını değerlendirme çabası içindeyken, Macar sembolistleri arkalarına Nyugat'ın oluşmasına katkıda bulunan yüzlerce yıllık birikimleri de alarak kafası karışık halde bulunan, yaşadığı zamanı ve olayları anlamlandırmaya çalışan 20. yüzyıl Macar insanını çoktan anlamışlar, sembolizme yeni değerler katarak ona bir çıkış yolu gösterme çabası içine girmişler ve Avrupa edebiyatında kısa bir zamanda sembolizmin öncüsü durumuna gelmişlerdir.

Her edebi akımın toplumların iç dünyalarına bir ayna tuttuğu ve orada olan oluşumları yansıttığı bilinen bir gerçektir. Sembolist akım da Macar toplumunun iç dünyasına bir ayna tutmuş ve onun iç dünyasına açılan bir kapı olmuştur. Endre Ady'ye kadar sınırları iyice belli olan, ilkeleri belirlenen, Macar insanının düşünce ve duygularını tam anlamıyla yansıtmayı başaran Macar sembolizmi modern Macar edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen Ady ile beraber yeni bir dönemece girer. Ady, sembolizm ve sesessionun tüm edebi araçlarını etkili şekilde kullanarak Macar insanının düşünce ve duygu dünyasına yenilikler getirmiştir. Macar edebiyatında Endre Ady'den sonra gelen sembolizm, empresyonizm ve hatta ekspresyonizmi temsil eden Macar edebiyatçıları sembolizmi ve onun getirilerini önlerinde hazır bir halde bulmuşlardır. Özellikle 1920'lerden sonraki kuşağın edebiyatçıları Macar edebiyatını sembolizmi temel alarak tan şekillendirmişlerdir (Barta, 1966: 673). 20. yüzyıl Macar edebiyatına damgasını vurmuş olan Mihály Babits de Ady'nin ortaya koyduğu değerlere yeni değerler katmış, altyapısını güçlendirmiş, Macar ulusunun isteklerini ve özlemlerini daha güçlü bir şekilde dile getirmesini sağlamış; 20. yüzyıl Macar edebiyatının son şeklini almasına büyük katkıda bulunmuştur. Ady ve Babits'in 20. yüzyıl Macar edebiyatının üzerine düşen gölgeleri zaman içinde gitgide uzamış, Macar edebiyatının bir kısır döngü içine girmesini önlemiş ve onların ortaya koyduğu ilkelerin ışığında 20. yüzyılda Macar ulusunun ve Macar edebiyatının yaşadığı sorunlar daha kolay çözüme kavuşmuştur.

Sembolizm kendinden önceki edebi akımları reddeden, edebiyata ve insanın düşünce dünyasına yenilik getiren, deyim yerindeyse edebiyat tarihi içinde devrim yaratan bir akımdır. Macaristan'da Nyugat kuşağı da temsil ettikleri edebi akım gibi Macar edebiyat ve toplum yaşamında önemli roller üstlenmişler, onu şekillendirmişler ve Macar edebiyatının temellerini daha da sağlamlaştırmışlardır. Atılan bütün bu sağlam edebi ve toplumsal temellerin üzerine inşa 20. yüzyıl Macar edebiyatı ilerleyen yıllarda birtakım zorluklarla karşılaşmış olsa da kendi özünü bozmamış, kendisini Macar toplumuna bağlayan kökleri her zaman sağlam tutmayı başarmıştır. Bunda 20. yüzyıl Macar edebiyatçılarının seleflerinin edebi birikimlerini çok iyi şekilde özümsemeleri, onların edebiyata yaptıkları katkıları en iyi şekilde bilmeleri, Macar edebiyatını Macar edebiyatı yapan değerleri unutmamaları ve herhangi bir çıkmaza girdikleri zaman, çıkış yolunu başka bir yerde aramayıp seleflerine başvurmalarında aramak gerekir. Macar edebiyatının en başından beri süreklilik takip eden edebi oluşumu da, 20. yüzyılda birçok sarsıntıya rağmen herhangi bir kesintiye uğramadan devam etmiştir. Bu süreçte 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki Macar edebiyatını yönlendiren Macar sembolistlerinin ve Nyugat kuşağının etkisi azımsanmayacak kadar büyüktür.

KAYNAKÇA

Barta, J. (1966). "Komlós, Aladár, A szimbolizmus és a magyar lira, Bp., 1965. MTA Irodalomtörténeti Intézete – Akadémiai K. 98 1. (Irodalomtörténeti Füzetek, 46.)", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (70.évf.), 5-6. sz., ss. 672-675.

Bodor, A. (1904). "Rudnyánszky Gyula új költöményei", **Erdélyi Múzeum**, (21. évf.), 5. sz., ss. 275-277.

Çetişli, İ. (2003). **Batı Edebiyatında Edebi Akımlar**, 5. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

Eisemann, Gy. (2001). "A befagyott emlékezet és a világfolyás (Vajda János: A kárhozat helyén)", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (105. évf.), 3-4. sz., ss. 325-340.

Enciklopedia Fazekas. (Tarih belirtilmemiş). Vajda János (1827-1897). (30.09.2010) http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Vajda.htm

Enciklopedia Fazekas. (Tarih belirtilmemiş). Szimbolizmus-Magyar irodalom. (03.10.2010) http://enciklopedia.fazekas.hu/irodalom/Szimbolizmus-magyar.htm

Enciklopedia Fazekas. (Tarih belirtilmemiş). Kosztolányi Dezső (1885-1936). (06.10.2010) http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Kosztolanyi.htm

Enciklopedia Fazekas. (Tarih belirtilmemiş). Tóth Árpád (1886-1928). (06.10.2010) http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Toth.htm

Enciklopedia Fazekas.(Tarih belirtilmemiş). Szecesszió-Magyar irodalom. (25.01.2011) http://enciklopedia.fazekas.hu/irodalom/Szecesszio-magyar.htm

Gál, I. (2003). **Babits Mihály-Tanulmányok, szövegközlések, széljegyzetek**, Argumentum Kiadó, (Basım yeri belirtilmemiş).

Hegedűs, G. (Tarih belirtilmemiş). Babits Mihály (1883-1941). (04.03.2011) http://www.literatura.hu/irok/xxszazad/eulira/babits.htm

Juhász, B. (1961). "Kosztolányi Dezső: írók, festők, tudósok. Tanulmányok magyar kortársakról. 1-2 köt. Gyűjtötte, sajtó alá rendeztei az utószót és jegyzeteket írta Réz Pál. Bp. 1958. Szépirodalmi K. 369; 426", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (65. évf.), 1. sz., ss. 88-92.

Kenyeres, Z. (2001). Etika és Esztétizmus. Tanulmányok a Nyugat Koráról. (01.02.2011) http://magyar-irodalom.elte.hu/szuts/aktualis/nyugat%20es/20kora.htm

Király, Gy. (1918). "Babits Mihály: Irodalmi problémák. Budapest, 1917. Nyugat kiad. 8-r. 286 1. Ára 5 korona", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (28. évf.), 1. sz., ss. 118-120.

Klaniczay, T., Szauder, J. ve Szabolcsi, M. (1964). **History of Hungarian Literature**, (Çev: J. Hatvány-I. Farkus), Corvina Press, Budapest.

Kokas, K. (Tarih belirtilmemiş). Nyugat folyóirát (1908-1941)-elektronikus változat/Ismertető. (20.02.2011) http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm

Marshall, C. O. (2006). **Literary Symbolism**, University of Nebraska-Lincoln.

MEK. (Tarih belirtilmemiş). Endrődi Sándor (1850-1920). [A Magyar Irodalom Arcképcsarnoka] (01.10.2010) http://mek.niif.hu/01100/01149/html/endrodi.htm

MEK. (Tarih belirtilmemiş). Rudnyánszky Gyula (1858-1913). [A Magyar Irodalom Arcképcsarnoka] (01.10.2010) http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/rudnyans.htm

Mezei, J. (1965). "Reviczky Gyula költői világa", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (69. évf.), 6. sz., ss. 663-673.

MIT (A Magyar Irodalom Története). (1965). IV, (Ed: Sötér István), Akadémiai Kiadó, Budapest.

MIT (A Magyar Irodalom Története). (1965). V, (Ed: Sötér István), Akadémiai Kiadó, Budapest.

Mihálku, R. (2009). Ady Endre szimbolista látásmódja. Kut Magazin, 18. Június. 2009. (05.10.2010) http://kutmagazin.hu/index.php/Humantudomany/Ady_Endre_szimbolista_latasmodja.html

Németh, G. B. (1982). "Rába György: Babits Mihály költészete (1903-1920). Bp. 1981. Szépirodalmi Kk. 667 I", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (86. évf.), 3. sz., ss. 371-373.

Özkaya, T. (1990). "Rus Edebiyatında Sembolizm", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 1.2, ss. 411-425.

Petőcz, A. (Tarih belirtilmemiş). A Nyugat és a jelben létező avantgárd. *Forras folyóirat*, s. 66-70. http://www.forrasfolyoirat.hu/0811/petocz.pdf (01.03.2011)

Rubinyi, M. (1932). "Vajda János és Endrődi Sándor", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (42. évf.), 1. sz., ss. 89-90.

Saraç, T. (1992). **Endre Ady Kan ve Altın**, Birinci Baskı, Adam Yayınları, Istanbul.

Symons, A. (1919). **The Symbolist Movement in Literature**, E. P. Dutton ve Company, New York.

Szabó, Gy. (1964). "Kosztolányi Dezső: Az élet divatja. Novellák, jegyzetek, tollrajzok. Bevezette: Kántor Lajos. Bukarest, 1963. Irodalmi K. 393 1", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (167. évf.), 5-6. sz., ss. 728-729.

Szajbély, M. (1994). "Kép és Árnykép: Vajda János és az utókor", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (98. évf.), 4. sz., ss. 492-506.

Szerb, A. (1934). **Magyar Irodalom Történet**, Magvető, (Basım yeri belirtilmemiş).

Széles, K. (1972). "Mezei József: A Szimbolista élmény kialakulása (Reviczky Gyula). Bp. 1968. MTA Irodalomtudományi Intézet – Akadémiai K. 423 I. (Irodalomtörténeti Könyvtár, 22)", **Irodalomtörténeti Közlemények,** (76. évf.), 5-6. sz., ss. 716-719.

Széles, K. (1998). Eisemann György: Szimbólum és metafizikum Komjáthy Jenő költészetében, Budapest, Széphalom Könvyműhely, 1997, 208 1. Irodalomtörténeti Közlemények, (102. évf.), 5/6. sz. (20.12.2010) http://epa.oszk.hu/00000/00001/00007/szemle.htm#szeles

Sebestyén, A. (1970). "Vargha Kálmán: Juhász Gyula. Bp. 1968. Gondolat K. 191 (Irodalomtörténeti Kiskönyvtár. Magyar írók, 5)", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (74. évf.), 2. sz., ss. 252-256.

Tamás, A. (1986). "Tóth Árpád és a századeleji stílusirányzatok", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (90. évf.), 4. sz., ss. 393-397.

Tolnai, G. (1966). "Juhász Gyula Problémák (A Juhász kritikai kiadas margójára)", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (70. évf), 5-6. sz., ss. 529-545.

Varga, Gy. (1994). "Arthur Schopenhauer filozófiája Reviczky Gyula elméleti munkáiban", **Irodalomtörténeti Közlemények**, (98. évf.), 4. sz., ss. 558-569.

Veres, A. (1998). Ady Endre. Sulinet Digitalis Órák Alkotói Portrék a Magyar Irodalomból. (10.23.2011) http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/ady/adye.htm